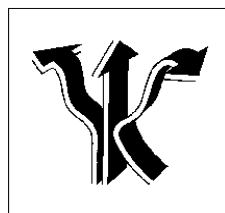

**ПРИВАТНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО
«ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД «МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ
УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ»**

МАУП

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ
СТУДЕНТІВ**

**з дисципліни
«Державна гуманітарна політика»
(для бакалаврів)**

Київ 2018

Підготовлено доцентом кафедри соціології та соціальної роботи *Н.В. Грабовенко*

Затверджено на засіданні кафедри публічного адміністрування (протокол № 9 від 15.03.2018 р.)

Схвалено Вченою Радою Навчально-наукового інституту міжнародних відносин та соціальних наук (протокол № 9 від 28.03.2018 р.)

Грабовенко Н.В. Навчальна програма дисципліни «Державна гуманітарна політика» (для бакалаврів). – К.: МАУП, 2018. – 26 с.

Навчальна програма містить пояснювальну записку, тематичний план, зміст дисципліни «Державна гуманітарна політика», теми рефератів, питання для самоконтролю, список літератури.

© Приватне акціонерне товариство

"Вищий навчальний заклад

"Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП), 2018

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Самостійна робота студентів в рамках навчальної дисципліни «Державна гуманітарна політика» передбачає формування самостійності у здобутті знань, способах оволодіння складними вміннями і навичками бачити зміст та мету роботи, організовувати власну самоосвіту, вміння по-новому підходити до вирішення питань, оптимізувати пізнавальну і розумову активність і самостійність, здатність до творчості.

Чітке планування є необхідною умовою для успішної самостійної роботи. Наукою і практикою встановлено, що лише самостійна робота дозволить студенту засвоїти систему знань, глибоко вникнути в суть науки, оволодіти необхідними навичками, розвинути свої здібності і таланти. Без добре організованої та планомірно здійснюваної самостійної роботи немає і не може бути справжньої вищої освіти та наукового пізнання.

Самостійна робота, будучи найважливішим засобом освіти, має будуватися на основі наукової організації розумової праці, яка вимагає дотримання наступних положень:

- визначити свої можливості, знати свої позитивні сторони і недоліки, особливості своєї пам'яті, уваги, мислення, волі;
- знайти найбільш придатні для себе методи самостійної роботи і піклуватися про їх удосконалення;
- починаючи роботу, встановити її мету (навіщо я працюю, що маю досягти в своїй роботі);
- скласти план роботи і працювати, дотримуючись цього плану (що і в який термін я маю виконати);
- здійснювати самоконтроль, самоперевірку в процесі роботи;
- вміти створити сприятливу обстановку для своєї роботи і постійно покращувати її;
- виконувати вимоги гігієни праці, створювати гігієнічні умови для праці;
- працювати щодня, систематично, а не від випадку до випадку.

В умовах організації освітнього процесу у вищому навчальному закладі, збільшенні обсягу навчального матеріалу, який рекомендований студентам на самостійне опанування, неможливо обійтись без самостійної роботи студентів як в аудиторний, так й позааудиторний час. Індивідуальний пошук знань важливий, адже сприяє розвитку допитливості, зацікавленості, орієнтує на дослідницьку роботу теоретичного або дослідно-експериментального рівнів.

Активну участь в організації самостійної роботи студентів бере викладач, який, враховуючи освітні можливості студентів, чітко визначає обсяг та складність самостійної роботи; рекомендує різноманітні форми самостійної роботи; допомагає оволодівати методами самостійної роботи; періодично здійснює контроль за перебігом самостійної роботи студентів.

Мета дисципліни: вивчення особливостей розробки та реалізації державної гуманітарної політики; шляхів її оптимізації; формування самостійності як особистісної риси та важливої професійної якості державного службовця, сутність якої полягає в умінні систематизувати, планувати та контролювати власну діяльність.

Завдання дисципліни: ознайомлення студентів із сучасними моделями та шляхами розвитку державної гуманітарної політики в Україні і світі, стратегіями, державними і відомчими програми у різних сферах державної, регіональної, місцевої, муніципальної, комунальної гуманітарної політики, шляхами їхнього втілення в життя.

Всебічне засвоєння матеріалів курсу дає можливість студентам **знати:**

- теоретичні і правові засади державної гуманітарної політики, її форми і методи для аналізу та вирішення національних і регіональних проблем;
- основні напрями державної гуманітарної політики, становлення та розвитку управління та регулювання місцевих гуманітарних процесів в Україні;
- теорію і практику залучення світового досвіду в управління та регулювання національними і регіональними гуманітарними процесами.

Засоби контролю знань студентів з дисципліни:

- *поточний контроль* студентів проводиться з метою перевірки засвоєння ними основних положень лекційного матеріалу. Він здійснюється на семінарських заняттях, шляхом опитування (письмового та усного), тестування, прослуховуванням доповідей та рефератів студентів, оцінки якості відповідей на контрольні запитання та індивідуальні та творчі завдання;

- *підсумковий (модульний) контроль* – здійснюється за рахунок аналізу результатів модульних контролів студентів за темами навчальної дисципліни. Підсумкова оцінка розраховується як сумарний бал успішності кожного студента за заліковими модулями навчальної дисципліни та під час проведення іспиту за означеним у навчальній програмі переліком питань;

- *підсумково-модульний контроль за дисципліну* здійснюється з урахуванням середньозваженого усіх оцінок за залікові модулі. Підсумково-модульна оцінка може перескладатися з метою її підвищення в період проведення тижнів академічного контролю за означеними у навчальній програмі переліком питань.

ЗМІСТ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ З ДИСЦИПЛІНИ «ДЕРЖАВНА ГУМАНІТАРНА ПОЛІТИКА»

Самостійна робота студентів є основною формою оволодіння знаннями у вільний від аудиторних занять час.

До самостійної роботи належать такі види робіт, які студенти виконують під час підготовки до всіх аудиторних занять, у процесі підготовки індивідуальних завдань, навчально-пошукової або науково-дослідної діяльності. Це не залежить від того, здійснюється робота за умов

консультування викладачем, або без його участі; поза розкладом, або за розкладом, що регламентує самостійну підготовку.

З дисципліни «Державна гуманітарна політика» рекомендуються такі види самостійної роботи:

- самостійне вивчення й поглиблене опрацювання певних тем дисципліни та окремих питань;
- вивчення матеріалу лекцій за конспектами, підручниками і спеціальною літературою;
- підготовка до семінарських занять за допомогою статей з наукових періодичних журналів та авторефератів дисертацій;
- виконання індивідуальних завдань;
- виконання творчих завдань;
- підготовка до контрольних робіт та модульного тестування;
- написання рефератів;
- підготовка доповідей на студентські наукові конференції.

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ДИСЦИПЛІНИ «ДЕРЖАВНА ГУМАНІТАРНА ПОЛІТИКА»

№	Назва змістового модуля і теми
Змістовий модуль 1. Теоретико-методологічні засади державної гуманітарної політики	
1	Сутність, напрями та принципи державної гуманітарної політики
2	Критерії державної гуманітарної політики
3	Теорії та концепції державної гуманітарної політики, науково-методичні засади її дослідження
Змістовий модуль 2. Механізми вироблення державної гуманітарної політики	
4	Нормативно-правове забезпечення державної гуманітарної політики
5	Історичні традиції як духовна основа єдності гуманітарного простору України
6	Аналіз та прогнозування державної гуманітарної політики
7	Планування та моделювання державної гуманітарної політики
8	Моніторинг, аудит та оцінювання ефективності державної гуманітарної політики
9	Оптимізація організаційно-функціональної структури та характеру державної гуманітарної політики України
Змістовий модуль 3. Напрями державної гуманітарної політики України	
10	Формування культурної ідентичності
11	Особливості мовної політики сучасної України
12	Освітня політика в контексті євроінтеграції
13	Управління національним інформаційним простором

14	Конфесійне середовище українського соціуму
15	Засади та механізми інтеграції національних меншин в єдиний гуманітарний простір України
16	Політика у сфері туризму та особливості її формування в Україні
17	Державна політика у сфері охорони здоров'я в Україні
Змістовий модуль 4. Світовий досвід державної гуманітарної політики	
18	Освітня, мовна та інформаційна політика у державах світу
19	Діяльність у сфері культури у державних політиках світу
20	Інтеграція національних меншин у державах світу
21	Узгодження гуманітарної позиції центру та інтересів регіонів
22	Зарубіжний досвід взаємодії держав з Церквою та релігійними організаціями
Разом годин: 180	

ТЕМИ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ВИВЧЕННЯ Й ПОГЛИБЛЕНОГО ОПРАЦЮВАННЯ

Змістовий модуль I. Теоретико-методологічні засади державної гуманітарної політики

Тема 1. Сутність, напрями та принципи державної гуманітарної політики

При самостійному опануванні навчального матеріалу доцільно звернути увагу на *наступні аспекти*:

Сутність гуманітарної політики ґрунтується на розгляді людини як своєрідного центру суспільної гармонії та розвитку. Термін «гуманітарний» походить від поняття «гуманізм» (лат. *humanus* - людський, людяний) - принципу світогляду, пов'язаного з уявленням про людину як визначальну мету і вищу цінність суспільства. Як філософська течія гуманізм виник у XV-XVI ст. в умовах переходу від Середньовіччя до нової суспільно-історичної епохи - Відродження.

Крім того, поняття «гуманітарний» в історико-філософському і філологічному аспекті означає все те, що стосується суспільних наук, які вивчають людину і її культуру, людську свідомість та суспільство, на відміну від технічного та природного. Таким чином, поняття гуманітарної політики поєднує дві основні складові: гуманізм та політику.

Гуманітарну політику можна визначити як систему рішень, що мають на меті створення умов для соціально-гуманітарного розвитку суспільства, соціальної, інтелектуальної, духовної безпеки людини, реалізації її духовних потреб і збагачення творчого потенціалу.

Гуманітарна політика ґрунтується на визнанні невід'ємних прав людини, в тому числі права на гідне життя для кожного, незалежно від національних, расових, релігійних, вікових, статевих, індивідуальних або соціальних ознак. У ролі суб'єктів гуманітарної політики, як і політики

соціальної, виступає держава в цілому, органи державної влади та місцевого самоврядування, політичні партії та об'єднання, соціальні групи, суспільство загалом та окремі особи.

Державна гуманітарна політика – це система і послідовна діяльність держави у відносинах з людиною зокрема і суспільства в цілому, що здійснюється через органи державної виконавчої, законодавчої та судової влади при залученні громадськості і з урахуванням основних прав людини і ставить за мету досягнення високого життєвого, духовного та інтелектуального рівня особистості, як у її власних інтересах, так і в інтересах держави в цілому.

Поняття гуманітарної політики тісно пов'язане з *поняттям соціальної політики*, і часто не відокремлюється. Різниця полягає в наступному: якщо соціальна політика спрямована переважно на забезпечення гідного рівня матеріального добробуту в суспільстві, то гуманітарна політика ставить за мету досягнення високого духовного та інтелектуального рівня особистості, збереження та розвиток фундаментальних загальнолюдських та національних цінностей. Разом з тим, соціальна та гуманітарна політика мають спільне підґрунтя.

Термін «гуманітарна політика» використовується також в іншому значенні. Міжнародна гуманітарна політика включає заходи щодо захисту життя, здоров'я і гідності людини, співробітництво у боротьбі з хворобами і голодом, у подоланні неписьменності і поширенні визнаних міжнародних стандартів у вихованні дітей та підлітків. Здійснюється на двосторонній і багатосторонній основі, а також у глобальних масштабах (у випадках війн, епідемій, стихійних лих та інших екстремальних ситуацій тощо). Охоплює такі проблеми, як допомога біженцям, боротьба з тероризмом. Суб'єктами міжнародної гуманітарної політики є Організація Об'єднаних Націй, та її спеціальні установи: Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ), Організація ООН з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО), Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ), Міжнародна організація праці (МОП), Міжнародний Комітет Червоного Хреста.

Із сутністю гуманітарної політики пов'язане поняття *«гуманітарний потенціал нації»*, що визначається рівнем фізичного та психічного здоров'я нації, її соціального благополуччя, моральності, духовності, інтелектуального розвитку, солідарності.

Гуманітарна сфера суспільства пов'язана з реалізацією духовного потенціалу особистості, процесами зростання можливостей людини, її добробуту, безпеки, здоров'я та духовності. В цілому виділяють три основні сфери суспільного життя: гуманітарну, економічну і політичну.

У зв'язку з цим, гуманітарна політика держави виявляється у послідовному здійсненні заходів, спрямованих на підтримку гуманітарного розвитку суспільства згідно з визначеними пріоритетами та загальнонаціональними інтересами.

На гуманістичних засадах ґрунтується Конституція України, в ст. 3 якої проголошується: «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність,

недоторканість і безпека визначається в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави».

Проголошено, що Україна є соціальною державою. Метою соціальної держави є забезпечення гідного існування всіх громадян. В основі ідеї соціальної держави лежить постулат про необхідність захисту людини як найвищої цінності; у загальному вигляді таку державу можна окреслити як таку, яка з метою турботи про забезпечення добробуту для своїх громадян втручається в процес саморегуляції економічної та соціальної сфер суспільства.

У дусі Конституції України, інших державних актів, **головними напрямками гуманітарної політики, що відображають її структуру, є** (за М. Лукашевичем):

- визначення та постійний контроль над рівнем (індексом) показника гуманітарного розвитку України, прийнятого ООН, який складається з трьох основних компонентів - тривалості життя людини, рівня освіти і рівня доходу;

- всебічне створення умов дотримання прав людини;

- створення цілісної системи соціального захисту населення та підвищення загального добробуту суспільства;

- впровадження ефективної системи охорони здоров'я;

- сприяння зайнятості населення;

- збереження позитивних здобутків минулої епохи, зокрема, інтелектуального потенціалу, освітньої системи України, її розвиток, асиміляція позитивного досвіду освіти та просвітництва зарубіжних країн;

- гуманізація освіти і виховання молоді як майбутнього потенціалу Української держави;

- всебічне сприяння підвищенню національно-духовного рівня особистості;

- забезпечення умов розвитку культури та мистецтва;

- охорона навколишнього середовища, культури та мистецтва;

- охорона навколишнього середовища, збереження, охорона та оновлення пам'яток історії;

- утворення широкої інформаційної мережі, забезпечення доступу населення до міжнародних освітньо-культурних програм;

- співпраця з іншими країнами через гуманітарні програми та гуманітарну допомогу;

- участь України у програмах ООН з гуманітарного розвитку;

- миротворча діяльність;

- запровадження гуманітарної політики у сфері державної служби;

- створення спеціальних гуманітарних громадських служб та фондів.

Сфери гуманітарної політики та пріоритети її розвитку:

- *культурна політика* має бути спрямована на створення умов для всебічного розвитку духовного потенціалу особистості й суспільства, забезпечення доступності користування послугами закладів та установ культури, гарантії свободи творчості;

- *політика у сфері науки*, пріоритетами якої є визначення потреб держави у сфері науки, формування інтелектуального потенціалу суспільства, формування нової системи національної та науково - технологічної політики і органічне входження її у світовий науковий простір, підвищення стану науки в суспільстві, посилення взаємної затребуваності науки й економіки;

- *політика у сфері освіти*, основною метою якої є забезпечення доступності освіти, створення засобами державної політики умов для всебічного розвитку всіх галузей освіти як основи для соціально - економічного, духовного, культурного та інтелектуального розвитку суспільства, збереження позитивних здобутків та освіти України, впровадження зарубіжного досвіду розвитку освіти, збагачення освітнього простору України;

- *охорона здоров'я населення* спрямована на реалізацію положень Конституції та законів України щодо забезпечення доступної кваліфікованої медичної допомоги кожному громадянину України, запровадження нових ефективних механізмів фінансування та управління у сфері охорони здоров'я, створення умов для формування здорового способу життя;

- *релігійна політика*, основним завданням якої є забезпечення прав та свобод світогляду і віросповідання, релігійної діяльності, рівності релігійних організацій, поєднання інтересів держави, суспільства і церкви у процесі формування моралі та духовного розвитку, створення умов для релігійного середовища;

- *політика у сфері туризму, спорту та фізичної культури*, основними пріоритетами якої є створення умов для задоволення потреб громадян у зміцненні здоров'я, у фізичному та духовному розвитку, державне стимулювання внутрішнього та іноземного туризму, формування конкурентоспроможного на світовому ринку вітчизняного туристичного продукту.

Реалізація завдань та пріоритетів гуманітарної політики повинно здійснюватися по багатьом напрямам, всіма органами державної влади та місцевого самоврядування.

Основою єдності всіх напрямів мають бути ідеї національного характеру гуманітарної політики, формування національної свідомості, захист цінностей, закріплених у Конституції України, консолідація суспільства до злагоди і праці.

Основні принципи гуманітарної політики в Україні:

1. *Принцип людської направленості державної діяльності.* Відповідно з ним, людина визначається найвищою суспільною цінністю. Саме права і свободи звичайної людини, громадянина України та рівень їх реалізації визначають основний зміст: спрямованість нашої держави. Цим самим має

втілюватись в життя постулат: "Держава для людини, а не людина для держави".

2. *Принцип відповідальності держави за свою діяльність перед людиною.* Цим продовженням і поглибленням попереднього положення і має підтвердити серйозність проголошеного курсу на побудову у нас правової держави та громадянського суспільства.

3. *Принцип верховенства права:* У відповідності з ним всі положення правових норм повинні неухильно втілюватись у життя. При цьому невиконання правових принципів не може бути виправдана будь-якими міркуваннями щодо їх доцільності чи своєчасності.

4. *Принцип законності.* У відповідності з ним Конституція України має вищу юридичну силу, пряму дію і застосовується на всій території країни. Закони та інші нормативно-правові акти мають відповідати конституційним приписам. В протилежному разі прийняті акти визнаються недійсними й не підлягають виконанню.

5. *Принцип народовладдя.* У даному випадку це означає, що основні засади державної гуманітарної політики визначає народ, оскільки саме він є джерелом влади, як безпосередньо, наприклад, через референдум, так і при допомозі своїх представників, яких він обирає до органів державної влади чи місцевого самоврядування.

6. *Принцип розподілу влади.* Прерогативи визначення загальних засад державної гуманітарної політики та законодавчого закріплення її належить Верховній Раді, втілення в життя – закріплено за виконавчою владою, а судова влада має сприяти усуненню виявлених порушень та відступів від проголошеного законом.

7. *Принцип децентралізації.* Відповідальність за здійснення гуманітарної політики в Україні несуть не тільки органи загально державної влади і їх представництва на місцях, а й органи місцевого самоврядування.

8. *Принцип справедливості.* Має особливу значимість. Він в найбільшій мірі виражає загально соціальну сутність гуманітарної політики, бажання шукати компроміси між соціальними суб'єктами, між особою і суспільством та між окремими особами. Справедливість вимагає відповідності між діями та їх соціальними наслідками. Відсутність в суспільстві відчуття справедливості у більшості населення негативно впливає на всі сторони та сфери соціального буття, не сприяє розвитку країни, підриває її внутрішню єдність і може призвести в перспективі, в разі її не усунення, до соціальних конфліктів та загальнодержавних і глобально суспільних катаклізмів.

9. *Принцип рівності та рівноправності.* У відповідності з ним всі люди є рівними перед законом і перед державою. А тому при здійсненні державної гуманітарної політики неприпустима будь-яка дискримінація, привілеї чи обмеження за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками. Цей принцип фактично означає рівність стартових правових можливостей людини, які кожний буде використовувати відповідно до своїх особистих здібностей та можливостей.

Одночасно це не тільки не відкидає, а, навпаки, передбачає допомогу з боку соціальної держави тим її громадянам, які за загальними стандартами такої допомоги потребують.

10. *Принцип соціальної справедливості.* Мається на увазі орієнтованість державної гуманітарної політики на практичне втілення в реальність прав людини і громадянина на існування доступних та ефективних систем освіти, охорони здоров'я, культури.

11. *Принцип багатоманітності.* У відповідності з ним гуманітарна політика в Україні має будуватись на конституційній забороні державного визнання будь-якої ідеології обов'язкової для всіх. Кожна особа чи об'єднання громадян добровільно й свідомо можуть обирати і дотримуватись тих ідеологічних настанов, які вони вважають переконливими для себе. З цією ж метою забороняється і цензура. Однак, не допускається поширення ідеологій, що проповідують війни, фашизм та все те, що суперечить загальноновизнаним нормам загальнолюдської моралі та права.

12. *Принцип відділення держави та церкви.* Він є продовженням попереднього принципу багатоманітності. Оскільки державної ідеології бути у відповідність з Конституцією не може, а релігія є одним з проявів різних конфесій, влада має чітко розмежувати сфери діяльності різних релігійних конфесій та громад від, власне, держави та всіх її органів та інституцій. Особливо важливим це є в галузі освіти.

13. *Принцип захисту гідності людини.* Діяльність органів державної влади має бути направлена на захист гідності людини, оскільки це є захистом самої демократії та ідеї правової держави.

14. *Принцип не відчужуваності та непорушності прав і свобод людини.* У здійсненні державної гуманітарної політики цей принцип має мати абсолютне значення, а будь-які відступи від цього сама держава і суспільство повинні сприймати цілком негативно. Гуманітарна політика має забезпечувати ефективну діяльність всіх можливих з точки зору моралі й закону засобів для гарантування цих прав. Держава повинна забезпечувати існування для цього достатньої матеріальної бази, зокрема економічної.

15. *Принцип національного суверенітету.* Основи державної гуманітарної політики визначається в повній мірі власними органами влади Української держави і поширюються на всю територію країни. При її визначенні наша держава є незалежною від інших держав і міжнародних організацій. Отже, цей принцип створює для України реальні можливості діяти виключно у відповідності з інтересами свого народу, самостійно вирішувати свої проблеми.

16. *Принцип екологічності.* Завдання державної гуманітарної політики є, в тому числі, і забезпечення екологічної безпеки на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи, збереження генофонду Українського народу.

17. *Принцип підтримки української нації.* Втілюючи це положення в життя держава має сприяти консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій, культури, дбати про задоволення

національних потреб українців, які проживають за межами нашої країни. Особливе значення даний принцип має враховуючи складну, а часто трагічну багатовікову історію нашого народу в умовах бездержавного існування та тривалих спроб сусідніх імперій знищити чи асимілювати українців.

18. *Принцип підтримки національних спільнот, що проживають в Україні.* Гуманітарна політика має будуватись на засадах сприяння розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України.

19. *Принцип захисту та сприяння українській мові.* Державна гуманітарна політика має базуватись на беззаперечному визнанні державною мовою української, і забезпечувати її всебічний розвиток та функціонування в усіх сферах суспільного життя на всій території України. При цьому, як демократична держава Україна гарантує і вільний розвиток, використання та захист мов національних меншин України.

20. *Принцип врахування регіональних особливостей.* При здійсненні гуманітарної політики владні структури мають враховувати регіональні особливості та багатоманітність України, не допускаючи при її здійсненні бездумної уніфікації та знеособлення областей України. Адже, саме в багатоманітності традицій, звичаїв, культур українських регіонів і є основне багатство Батьківщини.

Література [1, 43, 71, 73, 74]

Тема 2. Критерії державної гуманітарної політики

При самостійному опануванні навчального матеріалу доцільно звернути увагу на *наступні аспекти*:

У політичному вимірі перехід до гуманітарного розвитку передбачає досягнення найвищих ступенів свободи особистості й водночас її готовність брати відповідальність за себе, свою родину, місцеву громаду і країну.

В економічному вимірі гуманітарний розвиток означає постійне зростання частки інтелектуального продукту в національному продукті, утвердження інноваційності як домінуючої моделі економічної поведінки. Маючи “національний продукт”, Україна не має національної економіки; є економіка окремих кланових структур. При цьому:

- прив’язка підприємств важкої індустрії, хімії і нафтохімії до енергоресурсів створила прецедент культивування неукраїнської економічної політики;

- зростання цін на енергоносії, і особливо на газ, поставило на порядок денний багато проблем: геополітичного, геоекономічного, технічного, технологічного, ідеологічного та іншого характеру, які потребують якщо не розв’язання, то принаймні відповідей: наскільки вигідна така структура економіки України;

- ринкові принципи функціонування економіки спрацьовують односторонньо, коли мова заходить про підняття цін на енергоносії. Нагадаємо, що й відпуск складових компонентів для виробництва

металургійної, хімічної, нафтохімічної, як і 3 м'ясо-молочної продукції, мають здійснюватися за ринковими цінами, не забуваючи й про такі складові, як вода та повітря, а також цілий комплекс природоохоронних, екологічних заходів.

У соціальному вимірі гуманітарний розвиток означає створення для людини як головного національного ресурсу умов реалізації всіх її можливостей. Виходячи з такого підходу має формуватися політика можливостей в освіті, професійній реалізації, адресність охорони здоров'я і соціального захисту. На жаль, попри гучні заяви і декларації, Україна не є соціально орієнтованою державою, оскільки остання обслуговує та й представляє кланово-політичні угруповання крупного бізнесу, нехтуючи інтересами малого і середнього підприємництва. Соціально-політичні процеси, якими опікується держава, призвели до розшарування суспільства на багатих і дуже багатих, з одного боку, і бідних та дуже бідних, з другого. Відсутність конкурентоспроможного внутрішнього ринку спровокувала занепад ринку праці, падіння зарплати, стипендій і пенсій, а відтак, розширилася і поглибилася тенденція до утвердження "тіньового" сектору, корупції, організованої злочинності. Натомість, у Конституції України (ст. 3) зазначено: "Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави" [6].

У культурному вимірі гуманітарний розвиток означає: забезпечення розвитку творчих здібностей людини; актуалізацію історико-культурної спадщини; забезпечення широкого доступу до надбань культури; збереження культурного різноманіття. Провідним напрямом гуманітарного розвитку України є цілеспрямоване формування нової якості життя громадян. Ця нова якість полягає у створенні умов для належної реалізації можливостей та здібностей кожного члена суспільства шляхом забезпечення можливостей для продуктивної зайнятості та одержання доходу, який відповідає значущості цієї праці для суспільства і спроможний гарантувати йому гідний рівень життя та задоволення фізичних і духовних потреб.

Визначення та постійний контроль над рівнем (індексом) показника гуманітарного розвитку України, прийнятого ООН, який складається з трьох основних компонентів - **тривалості життя людини, рівня освіти і рівня доходу**.

Основним механізмом забезпечення довгострокової самодостатності й конкурентоспроможності України в глобалізованому світі має стати формування **нової якості життя людини** на основі якісного розвитку людського потенціалу нації, що зумовлює необхідність збільшення інвестування в людський капітал, розвиток соціальної інфраструктури та підвищення якості життя найчисельніших (а не лише найбідніших)

прошарків населення як підґрунтя для формування середнього класу – основи стабільності суспільства.

Практична реалізація такого принципу перетворює соціальну політику на один із провідних чинників гуманітарного розвитку, робить її дієвою складовою стратегії досягнення національної солідарності. Підвищення якості життя має досягатися вжиттям комплексу економічних, соціальних та соціокультурних заходів.

Основні напрями державної політики щодо формування нової якості життя передбачають:

- розвиток системи охорони здоров'я та впровадження пріоритетів здорового способу життя, всебічний розвиток та підтримку спорту;
- гармонізацію людського і природного середовища;
- заохочення народжуваності, підтримку та розвиток сім'ї;
- розвиток доступної та безперервної освіти; • створення умов для гідної результативної праці;
- підвищення добробуту населення через упровадження високих соціальних стандартів життя;
- забезпечення надання належних послуг соціальної сфери на основі її якісного удосконалення.

Визначальним напрямом гуманітарного розвитку України є забезпечення високої якості життя на основі реалізації людського потенціалу, що зумовлює необхідність збільшення інвестицій у людський капітал, розвиток соціальної інфраструктури, сприяння підвищенню життєвого рівня населення як підґрунтя для формування середнього класу – основи стабільності суспільства.

Практична реалізація такого принципу перетворює соціальну політику на один із провідних чинників гуманітарного розвитку, робить її активною складовою стратегії досягнення національної солідарності. Основними завданнями в цій сфері є:

- забезпечення зростання заробітної плати як дієвого стимулу трудової активності, збільшення продуктивності праці, а отже й економічного зростання;
- забезпечення випереджального зростання заробітної плати порівняно із соціальними трансфертами; встановлення мінімальної заробітної плати у розмірі, що перевищує прожитковий мінімум для працездатних осіб принаймні на 20 %; впровадження економічно обґрунтованих співвідношень між державними соціальними гарантіями (мінімальна заробітна плата має бути найвищою за розміром гарантією);
- реформування пенсійного забезпечення в напрямі реалізації справедливої оцінки трудового внеску кожної особи і запровадження новітніх форм пенсійного страхування;
- зменшення економічно необґрунтованої нерівності населення за доходами, ліквідація крайніх форм бідності;
- забезпечення соціальної мобільності молоді, формування кадрового резерву країни через розвиток програм «соціальних ліфтів»;

- створення ефективної системи соціального захисту населення, що діятиме на переважно адресних засадах;
- впровадження практики розробки та оцінювання соціальних програм на основі системи соціальних стандартів та нормативів;
- спрямування державних фінансових ресурсів на пріоритетні напрями розвитку соціальної сфери;
- відновлення та розвиток соціальної інфраструктури (насамперед сільських населених пунктів);
- підтримка добробуту сімей із дітьми, формування системи суспільних та особистих цінностей, орієнтованих на сім'ю з двома й більше дітьми;
- удосконалення житлової політики, зокрема шляхом розвитку довгострокової оренди муніципального житла, упорядкування механізму надання відомчого, службового, соціального житла;
- надання молодим сім'ям цільових довгострокових кредитів на купівлю та будівництво житла, підвищення ефективності механізму кредитування молодих сімей залежно від чисельності дітей у сім'ї;
- підвищення якості та ефективності надання послуг соціальної сфери шляхом диверсифікації їх постачальників та вдосконалення механізмів розміщення і реалізації замовлень на надання послуг за умови збереження за державою функцій забезпечення мінімальних соціальних стандартів;
- упровадження засобів заохочення участі суб'єктів господарювання у вирішенні завдань соціального розвитку на місцевому та загальнодержавному рівнях, активне пропагування цінностей і стандартів соціально відповідального бізнесу, держави та населення.

Впровадження високих стандартів життя невід'ємне від права людини на працю, що створює мотивацію для самовдосконалення та розвитку творчого потенціалу суспільства. Державна політика у цій сфері має бути спрямована на:

- формування ціннісно-етичних настанов населення на реалізацію економічно активної поведінки, самозабезпечення та дотримання трудової етики;
- забезпечення економічно обґрунтованої та гідної заробітної плати;
- розроблення економічних механізмів заохочення роботодавців до створення нових робочих місць з належними умовами праці;
- поширення гнучких форм зайнятості;
- мінімізація негативних наслідків зовнішньої трудової міграції;
- оптимізація імміграційної політики з метою забезпечення в майбутньому необхідних потреб економіки України в робочій силі;
- впровадження стандартів соціальної відповідальності бізнесу.

Сучасний світ вимагає *нових стандартів реалізації гуманітарної політики*. Ми вбачаємо їх у наступному:

- підвищення престижу органів виконавчої влади, які реалізують гуманітарну політику, це в свою чергу знизить появу деструктивних тенденцій в суспільстві, некерованості на місцях, асоціальних процесів;
- підвищення загального рівня життя людей;

- чітка стратегія розвитку;
- бюджетні і податкові системи повинні дати змогу розробити стратегію розвитку в регіонах і в державі в цілому;
- присутність інтелектуального потенціалу в усіх сферах діяльності.

XXI століття зумовлює введення нових інформаційно-комунікаційних технологій, революційні зміни в самому процесі навчання. Комп'ютерне і програмне забезпечення надає велику свободу вибору часу і місця навчання, широкі можливості для підвищення ефективності викладання і навчання молоді; дозволяє навчальним закладам забезпечувати рівні права на освіту і доступ до неї всім членам суспільства.

Громадсько-державна модель управління передбачає докорінний перегляд розподілу повноважень державних, самоврядних та громадських суб'єктів управління у сфері культури. Пріоритет у процесі управління належатиме громадським органам, але це не означає, що держава зніме із себе відповідальність за стан справ у сфері культури, за реалізацію державної політики. Держава і надалі разом з громадськими структурами визначатиме зміст культурної політики, формулюватиме основні напрями її здійснення, створюватиме необхідні механізми для її реалізації.

У процесі реформування системи державного управління у сфері культури важливе завдання полягає в тому, щоб сформувати такі організаційно-управлінські структури, діяльність яких би максимально відповідала сучасним культурно-мистецьким процесам, сприяла реалізації культурних запитів членів суспільства, саморозвитку культурної сфери. Одним із головних завдань, ми вважаємо, має бути подолання відсторонення населення від процесів управління у цій сфері, яке склалося в попередній період суспільного розвитку, коли воно сприймалося не як активний суб'єкт, а пасивний об'єкт культурної політики.

Досвід демократичних держав переконливо свідчить, що державна політика у гуманітарній сфері є ефективною лише за умови, коли до її розробки і реалізації залучаються широкі кола громадськості. Саме у поєднанні державного і громадського елементів управління державна політика є виваженою, прозорою, результативною.

Наприклад, поширеною світовою практикою ефективного управління у сфері культури є співпраця на основі партнерської взаємодії державних структур з різними громадськими, неурядовими, неприбутковими, благодійними організаціями, фондами та фундаціями, зацікавленими у розв'язанні проблем культурного розвитку.

Залучення громадських структур до процесі вироблення державної політики та законотворення є важливим аспектом підвищення ролі громадян та їх добровільних об'єднань у питаннях гуманітарного розвитку суспільства. Це обумовлюється, насамперед, тим, що недержавні структури є основною формою організації громадянського суспільства, через їх діяльність громадяни залучаються до процесів прийняття політичних рішень.

Література [1, 45-49, 71, 73, 74]

Тема 3. Теорії та концепції державної гуманітарної політики, науково-методичні засади її дослідження

При самостійному опануванні навчального матеріалу доцільно звернути увагу на *наступні аспекти*:

- Світові та вітчизняні теорії та концепції державної гуманітарної політики.
- Соціально-філософський аналіз державної гуманітарної політики.
- Теоретичні засади централізації і децентралізації управління та регулювання державної гуманітарної політики та гуманітарного простору.

Література [1, 40, 50, 53, 57, 71, 73, 74]

Змістовий модуль 2. Механізми вироблення державної гуманітарної політики

Тема 4. Нормативно-правове забезпечення державної гуманітарної політики

При самостійному опануванні навчального матеріалу доцільно звернути увагу на *наступні аспекти*:

В Україні інституційне забезпечення реалізації гуманітарної політики здійснюється законодавчою і виконавчою гілками влади. Зупинимось на реалізації гуманітарної політики в діяльності органів виконавчої влади.

Уряд є найважливішою складовою частиною і центральною ланкою всього державного механізму. До завдань Уряду в сфері гуманітарної політики належать:

- організація роботи з формування і реалізації державної політики в гуманітарній, науково-технічній, політико-ідеологічній сферах; з питань сім'ї та молоді, охорони здоров'я, освіти, науки; виставкової та інноваційної діяльності, культури і мистецтва, преси та інформації, фізичної культури і спорту, міжнаціональних та конфесійних відносин; координація заходів щодо реалізації державної мовної політики;
- організація роботи з формування і реалізації державної соціальної політики.

Функція Уряду у гуманітарній сфері – забезпечення проведення політики у сферах праці та зайнятості населення, соціального захисту, науки, освіти, культури. Кабінет міністрів вирішує в даній сфері наступні питання:

- за участю громадських організацій розробляє систему заходів щодо підтримання та зміцнення здоров'я населення, забезпечує умови щодо використання фізичної культури і спорту;
- затверджує державні стандарти освіти з кожного освітнього та освітньо-кваліфікаційного рівня;
- встановлює порядок створення, реорганізації, ліквідації, ліцензування, інспектування, атестації та акредитації закладів освіти;

- встановлює порядок забезпечення стипендіями, гуртожитками, інтернатами вихованців, учнів, студентів, курсантів, слухачів, стажистів, аспірантів, докторантів;
- організовує розробку та здійснення комплексних і цільових загальнодержавних програм, створює економічні, правові та організаційні механізми, що стимулюють ефективну діяльність в галузі охорони здоров'я;
- забезпечує розвиток мережі закладів охорони здоров'я;
- забезпечує реалізацію політики держави у сфері культури;
- забезпечує фінансування та матеріально-технічне постачання закладів охорони здоров'я, установ і закладів державної санітарно-епідеміологічної служби.

Центральний орган виконавчої влади в межах повноважень у гуманітарній сфері на основі та на виконання актів законодавства видає накази, організовує і контролює їх виконання. Його рішення є обов'язковими для виконання центральними та місцевими органами державної виконавчої влади, органами місцевого самоврядування.

Гуманітарну політику на певній території реалізують і *місцеві державні адміністрації* – єдиноначальні місцеві органи виконавчої влади загальної компетенції, наділені правом представляти інтереси держави і приймати від її імені владні рішення.

Діяльність місцевих органів виконавчої влади в гуманітарній сфері спрямована на реалізацію державної політики в галузі науки, освіти, охорони здоров'я, культури, фізкультури і спорту, материнства і дитинства, сім'ї та молоді. Так, наприклад, районна державна адміністрація реалізує власні повноваження в гуманітарній сфері:

- виконує програми щодо обов'язковості повної загальної середньої освіти, здійснює загальне керівництво закладами освіти, охорони здоров'я, культури, фізкультури і спорту, що належать до сфери її управління, їх матеріально-фінансове забезпечення;
- вживає заходи до збереження мережі закладів освіти, культури, охорони здоров'я, фізкультури та спорту, розробляє прогнози розвитку даних галузей, враховує їх при розробці проектів програм соціально-економічного розвитку;
- організовує роботу медичних закладів у сфері надання допомоги населенню, надає в межах повноважень встановлені пільги і допомогу, пов'язані з охороною материнства і дитинства, поліпшення умов життя багатодітних сімей;
- вживає заходів щодо запобігання інфекційним захворюванням, епідеміям, епізоотіям та їх ліквідації.

Структурні підрозділи райдержадміністрації, які реалізують дані завдання створені за галузевим та функціональним принципом. Гуманітарну політику в райдержадміністрації здійснюють: відділ освіти; ЦРКЛ; відділ культури та туризму; відділ у справах сім'ї та молоді; служба у справах дітей; архівний відділ; відділення з питань фізичної культури і спорту;

районна санепідемстанція; управління праці та соціального захисту населення.

Відділи райдержадміністрацій діють на підставі типових положень, які затверджуються постановами Уряду та вводяться в дію розпорядженнями голови районної державної адміністрації.

Координацію в сфері реалізації гуманітарної політики здійснює заступник голови райдержадміністрації. Заступник голови з гуманітарних питань виконує обов'язки визначені головою і несе персональну відповідальність за стан справ на дорученій йому ділянці роботи: в освіті, медицині, культурі, молодіжній політиці, соціальній сфері.

Для реалізації своїх функцій заступник голови райдержадміністрації використовує такі *форми роботи*: правові та організаційні.

До *правових форм* належать нормотворча, правозастосовна і контрольна.

Нормотворча форма полягає у підготовці проектів розпоряджень нормативного характеру.

Правозастосовна форма полягає у роботі з виконання актів Верховної Ради України, Президента України, органів виконавчої влади вищого рівня, які стосуються гуманітарних питань.

Контрольна форма складається з двох проваджень: нормотворчого і виконавчого. Нормотворче впровадження має місце тоді, коли заступник здійснює контроль за нормотворчою діяльністю керівників структурних підрозділів. Виконавче являє собою контроль за ефективністю діяльності відділів, управлінь, інших структурних підрозділів, які реалізують гуманітарну політику.

Питання, які координує заступник голови з гуманітарних питань чітко визначені у функціональних обов'язках. Так, наприклад, одним із завдань є координація діяльності управління праці та соціального захисту населення, відділів культури у справах сім'ї та молоді, служби у справах неповнолітніх, редакції районної газети та районного радіомовлення, архівного відділу.

Щодо координації діяльності відділу у справах сім'ї та молоді у питанні оздоровлення та відпочинку дітей району, заступник голови РДА з гуманітарних питань є головою районної координаційної ради з питань оздоровлення та відпочинку дітей, дає вказівки щодо підготовки проектів розпоряджень з питань оздоровлення, координує оздоровлення в районі.

Аналізуючи сучасну функціональну систему реалізації гуманітарної політики, не потрібно забувати таку індивідуальну форму здійснення заступником своїх повноважень як особистий прийом громадян.

Пріоритетним напрямком роботи *заступника голови райдержадміністрації з гуманітарних питань* має бути турбота про людину. Заступник голови вивчає причини, які породжують скарги громадян і по мірі можливості вживає заходи до їх своєчасного обґрунтованого вирішення.

Отже, реалізація повноважень місцевих органів виконавчої влади в гуманітарній сфері здійснює заступник голови райдержадміністрації з гуманітарних питань. У своїй роботі використовує різні форми і методи.

Ефективною є така індивідуальна форма роботи як прийом громадян, що дозволяє вирішити проблеми конкретної людини, а це у гуманітарній сфері – найважливіше. До основних організаційних форм належить персональна діяльність заступника: наради, засідання.

До системи методів, які використовує у своїй роботі заступник з гуманітарних питань належить: планування, координації, контролю за виконанням рішень, а також інформаційному забезпеченні діяльності.

Першим **основним нормативно-правовим актом**, у якому було визначено правові, економічні, соціальні та організаційні засади розвитку культури в нашій державі, стали **Основи законодавства про культуру, введені в дію постановою Верховної Ради від 14 лютого 1992 р.** Основи спрямовані на:

- реалізацію суверенних прав України у сфері культури;
- відродження і розвиток культури української нації та культур національних меншин, які проживають на території України;
- забезпечення свободи творчості, вільного розвитку культурно-мистецьких процесів, професійної та самодіяльної художньої творчості;
- реалізацію прав громадян на доступ до культурних цінностей;
- соціальний захист працівників культури;
- створення матеріальних і фінансових умов розвитку культури.

У документі підкреслюється, що пріоритетні напрями розвитку культури визначаються цільовими державними програмами, які затверджуються Верховною Радою України. Держава у пріоритетному порядку створює умови для розвитку культури української нації та культур національних меншин; збереження, відтворення та охорони культурно-історичного середовища; естетичного виховання дітей та юнацтва; проведення фундаментальних досліджень у галузі теорії та історії культури України; розширення культурної інфраструктури села; матеріального та фінансового забезпечення закладів, підприємств, організацій і установ культури.

Основними принципами культурної політики, згідно з цим документом, є: визнання культури як одного із головних чинників самобутності української нації та національних меншин, які проживають на території України; утвердження гуманістичних ідей, високих моральних засад у суспільному житті, орієнтація як на національні, так і на загальнолюдські цінності, визнання їх пріоритетності над політичними і класовими інтересами. В Основах було піднято важливі питання щодо розвитку української мови, збереження національної культурної спадщини та прав громадян у сфері культури, наголошено на ролі державного фінансування культури і вперше в Україні передбачено існування неурядових організацій, які визначались як правові суб'єкти з тими ж правами, що й у державних закладів.

У 1990-х роках також було прийнято закони, якими було закладено основу для децентралізації в культурному секторі. Їхньою метою було зменшення чи обмеження фінансової відповідальності профільного

міністерства шляхом передачі частини повноважень місцевій владі. Це закони «Про місцеве самоврядування в Україні» (1997) та «Про місцеві державні адміністрації» (1999). Таким чином, органи місцевої влади отримали повноваження розробляти місцеву культурну політику.

Важливим нормативно-правовим актом для здійснення державної культурної політики стали Концептуальні напрями діяльності органів виконавчої влади щодо розвитку культури, затверджені постановою Кабінет Міністрів 1997 р., згідно з якими основними засадами здійснення державної культурної політики мають стати: піднесення ролі культури в державотворчих процесах, формування у структурах громадянського суспільства єдиного духовного простору, утвердження гуманістичних цінностей, високої моралі, національної самосвідомості та патріотизму, подолання негативних явищ та сприяння позитивним тенденціям у духовній сфері суспільного життя.

Конституція України у ст. 54 передбачила такі *принципи культурної та наукової політики держави*:

- громадянам гарантується свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності;

- кожний громадянин має право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності, ніхто не може використовувати або поширювати їх без його згоди, за винятками, встановленими законом;

- держава сприяє розвиткові науки, встановленню наукових зв'язків України зі світовим співтовариством;

- культурна спадщина охороняється законом.

Держава забезпечує збереження історичних пам'яток та інших об'єктів, що становлять культурну цінність, вживає заходів для повернення в Україну культурних цінностей народу, які знаходяться за її межами.

У 2011 р. було прийнято закон «Про культуру», який визначив правові засади діяльності у сфері культури, регулювання суспільних відносин, пов'язаних із створенням, використанням, розповсюдженням, збереженням культурної спадщини та культурних цінностей, та забезпеченням доступу до них.

Зазначається, що громадяни мають право на свободу творчості; вільний вибір виду діяльності у сфері культури, засобів і сфер застосування творчих здібностей, самостійне розпорядження своїм твором; провадження творчої діяльності самостійно або з використанням будь-яких форм посередництва; створення закладів культури недержавної форми власності різних напрямів діяльності та організаційно-правових форм; об'єднання у творчі спілки, національно-культурні товариства, центри, фонди, асоціації, інші громадські організації у сфері культури; збереження, розвиток, пропагування культурної, мовної самобутності, традицій, звичаїв та обрядів; захист прав інтелектуальної власності, зокрема авторського права і суміжних прав; доступ до культурних цінностей, культурної спадщини і культурних благ;

здобуття культурно-мистецької освіти; інші права, встановлені законодавством.

З іншого боку, закріплюється, що фізичні та юридичні особи зобов'язані дотримуватися вимог законодавства щодо провадження діяльності у сфері культури; дбати про збереження народних традицій і примноження національного культурного надбання, сприяти охороні культурної спадщини; поважати культуру, мову, традиції, звичаї та обряди Українського народу; піклуватися про естетичне виховання і культурний розвиток дітей, прилучення їх до цінностей вітчизняної та світової культури.

Реалізацією стратегії держави в галузі культури займається Міністерство культури України. *Основними завданнями Міністерства культури України є:* забезпечення реалізації державної політики у сфері культури і мистецтв, державної політики з питань охорони культурної спадщини, національної музейної політики, підготовка пропозицій щодо основних напрямів державної мовної політики та участь у її реалізації, здійснення відповідно до законодавства державного управління і контролю у сфері охорони культурної спадщини, вивезення, ввезення і повернення культурних цінностей, музейної та бібліотечної справи, кінематографії, забезпечення реалізації прав громадян на свободу літературної та художньої творчості, вільного розвитку культурно-мистецьких процесів, забезпечення доступності всіх видів культурних послуг та культурної діяльності для кожного громадянина, створення умов для задоволення національно-культурних і мовних потреб українців, які проживають за межами України, розвитку міжнародного культурного співробітництва, захист інтересів вітчизняних творчих працівників і творчих спілок, а також закладів, підприємств і організацій, що діють у сфері культури, створення умов для розвитку соціальної та ринкової інфраструктури у сфері культури, організація її матеріально-технічного забезпечення.

На сучасному етапі нормативно-правова база сфери культурної політики перебуває в стадії реформування і вдосконалення. Разом з позитивними здобутками в цій сфері, є певні прогалини. Порівняно із законодавством інших країн законодавство України в галузі культури є досить широким і специфікованим по різних сферах. Загалом Верховною Радою України ухвалено понад 300 нормативно-правових актів, що стосуються питань культури. Такий широкий масив законодавчих актів має в багатьох випадках неузгоджений та суперечливий характер.

Першочергова державна підтримка має надаватися фундаментальній науці як основі створення власних високих технологій, важливого фактору підвищення рівня загальної освіти та підготовки кваліфікованих кадрів.

У нашій країні питання формування та реалізації пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки врегульовані законом України “Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки”. проблема полягає у його повноцінній реалізації.

Процес розвитку науки відбувається у формі фінансування державою науково-дослідних і конструкторських розробок, підготовки наукових кадрів,

будівництва і утримання наукових лабораторій, науково-дослідних центрів, формування державної інтелектуальної власності (у вигляді патентів, ліцензій) тощо. Відповідно до ст. 54 Конституції України держава сприяє розвитку науки, установленню наукових зв'язків України зі світовим співтовариством. державним органом виконавчої влади, що координує діяльність у цій сфері, є міністерство освіти і науки України. його завданням є досягнення якісно вищого рівня державного управління у сфері наукової, науково-технічної діяльності, інтелектуальної власності, адже держава покликана сприяти створенню та цивілізованому використанню інтелектуального продукту, становленню і подальшому розвитку ринку інтелектуальної власності в нашій країні

Література [2, 3, 9, 13, 17, 18, 19, 23-39, 51, 63-70]

Тема 5. Історичні традиції як духовна основа єдності гуманітарного простору України

При самостійному опануванні навчального матеріалу доцільно звернути увагу на *наступні аспекти*:

- Формування єдності гуманітарного простору України.
- Трипільська культура та її вплив на історію Східної Європи. Скіфські держави.
- Гуманітарні традиції Київської Русі.
- Зміцнення православних засад української державності. Формування місцевих еліт.
- Становлення мовно-культурного простору України.
- Державна гуманітарна політика в Українській козацькій державі XVII-XVIII ст.
- Вироблення і реалізація державної гуманітарної політики Центральною Радою, Гетьманом Павла Скоропадського та Директорією Українська соборність.
- Боротьба за автокефалію Української Православної церкви. Політика українізації та коренізації як основа національного відродження.
- Українське дисидентство в національно-культурному відродженні України.
- Історичні традиції взаємин титульної нації і національних меншин на українських теренах.
- Формування української діаспори та системи її зв'язків з Батьківщиною.

Література [2, 6, 17, 18, 40, 55, 56, 61, 62]

Тема 6. Аналіз та прогнозування державної гуманітарної політики

При самостійному опануванні навчального матеріалу доцільно звернути увагу на *наступні аспекти*:

- Аналіз в державній гуманітарній політиці.
- Аналіз гуманітарних процесів, подій, явищ та гуманітарного

простору.

- Аналіз регіональних гуманітарних процесів.

- Види та методи аналізу державної гуманітарної політики.

Стратегічний аналіз гуманітарного середовища.

- Характеристика внутрішнього стану єдиного гуманітарного простору України та регіональних процесів.

- Прогнозування гуманітарного простору та гуманітарних процесів: сутність, форми та методи. Система гуманітарних прогнозів. Порядок їх розроблення.

- Прогнозування гуманітарних викликів та загроз.

- Довгострокове, середньострокове та короткострокове гуманітарне прогнозування.

Література [6, 8, 17, 18, 19-21, 51, 57, 73-74]

Тема 7. Планування та моделювання державної гуманітарної політики

При самостійному опануванні навчального матеріалу доцільно звернути увагу на *наступні аспекти*:

- Планування державної гуманітарної політики.

- Сутність, форми та методи планування державної гуманітарної політики та його еволюція. Макропропорції у плануванні.

- Цільове орієнтування стратегії та визначення пріоритетів державної гуманітарної політики.

- Система стратегічного планування розвитку гуманітарної сфери та її складові.

- Сутність, форми, методи та особливості стратегічного планування державної гуманітарної політики.

- Етапи, функції технологія та організаційне забезпечення стратегічного планування державної гуманітарної політики.

- Моделі системи стратегічного планування державної гуманітарної політики.

- Довгострокові документи стратегічного планування.

- Пріоритети стратегії розвитку гуманітарної сфери у державному управлінні.

- Середньострокові документи стратегічного планування гуманітарного розвитку.

- Планування входження України в європейський гуманітарний простір.

- Розробка стратегічних планів органів влади щодо вироблення та реалізації державної гуманітарної політики: аналіз зовнішніх та внутрішніх факторів; визначення місії та стратегічних цілей; розробка програми інституцій; показники та оцінки діяльності; плани (дорожні карти) дій. Впровадження стратегії.

- Моделювання гуманітарних процесів, подій та явищ.

Література [6, 8, 17, 18, 19, 51, 57, 67, 71, 73, 74]

Тема 8. Моніторинг, аудит та оцінювання ефективності державної гуманітарної політики

При самостійному опануванні навчального матеріалу доцільно звернути увагу на *наступні аспекти*:

Основними засобами гуманітарного розвитку мають стати податково-бюджетне регулювання та залучення позабюджетних коштів. *Фінансове забезпечення гуманітарного розвитку* здійснюватиметься за рахунок коштів підприємств, установ та організацій, державного бюджету України, місцевих бюджетів та інших джерел. Фінансування запропонованих заходів за рахунок державного бюджету повинно здійснюватися з урахуванням реальних економічних можливостей. *Пріоритетними заходами у реорганізації фінансового забезпечення сфери культури є:*

- створення централізованої системи державного патронату над культурною сферою;

- впровадження замість системи державних субсидій на високу культуру (музеї, театри, кіно-культурні центри, бібліотеки тощо) розгалуженої, ієрархічно централізованої системи сучасного професійного менеджменту;

- створення належної законодавчої бази щодо підтримки культурних проектів;

- модернізація податкової системи з пільгами для благодійників та неприбуткових організацій;

- запровадження прозорих конкурсних механізмів фінансування мистецьких проектів та ініціатив;

- запровадження практики фандрейзингу, надання дотацій і грантів для інноваційних наукових і гуманітарних розробок на основі партнерства держави та бізнесу. Гранти мають надаватися: якісним культурно-мистецьким та науковим проектам, що їх подають неприбуткові організації; культурним організаціям на здійснення іміджевих проектів; окремим особливо талановитим митцям, науковцям, діячам інформаційної сфери;

- удосконалення захисту авторського права, нормативно-правового забезпечення інтелектуальної власності.

Партнерство держави та бізнесу вкрай потрібне для створення і розвитку у невеликих містах та сільській місцевості культурних осередків для вивчення ментальних, історичних та культурних особливостей регіону і включення їх в загальнодержавний контекст.

Література [6, 8, 17, 18, 19, 51, 57, 71, 73-74]

Тема 9. Оптимізація організаційно-функціональної структури та характеру державної гуманітарної політики України

При самостійному опануванні навчального матеріалу доцільно звернути увагу на *наступні аспекти*:

- Оптимізація інституційного забезпечення державної гуманітарної політики.

- Коригування функціональних засад держави у гуманітарній сфері.
- Організаційні засади конструювання єдиного гуманітарного простору.
- Центральні та місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування у виробленні та реалізації державної гуманітарної політики.
- Міжінституційна взаємодія та координація діяльності у гуманітарній сфері.
- Кадрове наповнення державної гуманітарної політики. Внесення змін у хід державної гуманітарної політики.

Література [1, 3, 5-6, 8, 17, 18, 19, 51, 73-74]

Змістовий модуль 3. Напрями державної гуманітарної політики України

Тема 10. Формування культурної ідентичності

При самостійному опануванні навчального матеріалу доцільно звернути увагу на *наступні аспекти*:

Культура є універсальним механізмом передачі соціального досвіду між епохами, поколіннями, спільнотами. *Культура* – це соціальна пам'ять людства, надійний транслятор і акумулятор кращого соціального досвіду незліченних поколінь, скарбниця величезних знань про світ, його пізнання і освоєння. *Культура* – важливий запобіжник, що захищає людину та народ від надмірної прагматичності, забезпечує сталий еволюційний розвиток і запобігає глобальним катаклізмам.

В державі, де культурі відведено недостатньо уваги та місця, неминучі кризові стани національно культурної ідентичності, втрати у соціумі ціннісних орієнтирів.

Саме тому особливого значення набуває забезпечення широкого доступу до культурних надбань завдяки використанню новітніх інформаційних технологій акцент має бути зроблено на поширення і масовий ужиток високих зразків культури та мистецтв.

Необхідно подолати загрозливе явище відторгнення від культури значної частини соціуму, передусім через соціально-економічні причини. Як результат – лише невеликий прошарок суспільства має доступ до нових віянь у культурі та науці. Більша ж частина суспільства інертна і позбавлена конкретного зв'язку з національним культурним надбанням, зокрема це стосується економічно активного сегменту населення – працівники промисловості, сільського господарства та сфери обслуговування, а також малозабезпечена молодь і пенсіонери.

Це явище слід долати як за рахунок підвищення педагогічно-виховної культури в навчальних закладах початкової, середньої та професійної освіти, так і через спеціальні телевізійні канали і радіостанції, документальне та науково-популярне кіно, друковані засоби масової інформації.

Твори українського мистецтва мають активніше представлятись на міжнародних виставках і аукціонах, а творча та інтелектуальна молодь залучатись до участі у мистецьких та освітянсько-наукових конкурсах.

Потрібно інтенсифікувати сферу міжнародної "культурної дипломатії", широко пропагувати сучасні мистецькі та наукові досягнення та імена, які відомі лише вузькому колу інтелектуалів.

Рівень науково-технічних новітніх українських розробок дає підстави для інтенсивної участі українських винахідників у спільних міжнародних науково-технічних проектах.

Активна підтримка державою зазначеного напрямку гуманітарного розвитку забезпечить входження України в коло провідних культурних країн світу.

У сфері збереження охорони культурної спадщини держава має стати гарантом призупинення процесу розмивання традиційних культурних цінностей та деформації культурного коду.

Духовна та матеріальна спадщина допомагає кожному соціуму піднятись над долею навіть у найнесприятливіші історичні моменти.

Поряд з пам'ятками культури, історії, архітектури, археології, рухомими та нерухомими, до культурної спадщини належить і активна частина життя етносів (історичні типи технологій, спеціальні способи діяльності, звичаї, традиції і т.д.), а також пам'ятки природи.

Спадщина, як невід'ємна частина культурного ландшафту, є основою самобутності культури на етнічному, регіональному і загальнонаціональному рівнях.

Збереження і популяризація історико-культурного надбання у країні, яка належить до провідних у Європі за кількістю об'єктів нерухокої культурної спадщини – вагомий фактор утвердження історичної пам'яті народу, формування почуття самоповаги, усвідомлення єдності з країною, творення єдиного соціально-культурного простору української політичної нації.

У сфері збереження і охорони культурної спадщини в Україні мусить бути подоланий вкрай низький рівень державного менеджменту. Про це свідчить той невтішний факт, що понад 300 унікальних пам'яток культурної спадщини національного значення потребують невідкладних реставраційних чи консерваційних робіт, біля мільйона предметів Музейного фонду України потребують невідкладної реставрації.

Об'єкти культурної спадщини із перманентно загрозливого стану мають шанс найближчим часом перейти у катастрофічний. Тому в питанні збереження культурних надбань особливо важливим є порятунок ще існуючих об'єктів історії та культури, замість сумнівної практики "відтворення" неіснуючих протягом віків споруд і ансамблів.

Існуючий стан культури в Україні вимагає нових політичних підходів, програм і механізмів їх реалізації. Культурний розвиток держави та її окремих регіонів повинен бути визначений одним з пріоритетних напрямів діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування У

зв'язку з цим можна визначити такі цілі та *пріоритетні завдання державної політики в галузі культури*:

- розробка та затвердження довгострокової програми культурного розвитку України, а також сприяння розробці середньострокових регіональних програм культурного розвитку;
- залучення громадськості до процесів управління та контролю в галузі культури;
- створення ефективної моделі фінансового та матеріально-технічного забезпечення культурного розвитку;
- розробка, затвердження та впровадження державних соціальних стандартів надання послуг населенню у сфері культури, що гарантуються державою;
- реалізація комплексу освітніх, культурно-мистецьких програм і проектів для дітей та молоді;
- підтримка та розвиток культури на селі;
- участь України у міжнародних культурних проектах, здійснення комплексу інформаційно-культурних заходів для ознайомлення світової громадськості з культурними цінностями України.

Втілення цих та інших орієнтирів має вкрай важливе значення для України, адже культура є важливим компонентом розвитку держави та окремої особистості. Утвердження культурної самобутності є основним елементом незалежності й національного розвитку.

Література [5, 6, 14, 16, 17, 18, 19, 23-38, 51, 63-70]

Тема 11. Особливості мовної політики сучасної України

При самостійному опануванні навчального матеріалу доцільно звернути увагу на *наступні аспекти*:

- Упровадження української мови у різні сфери суспільного, державного, національного життя.
- Державні і регіональні програми розвитку і функціонування української мови.
- Державна підтримка українським друкованим виданням та теле-/радіо організаціям.
- Українські ЗМІ в конструюванні національного мовно-культурного простору.
- Розвиток українського книговидання та книго розповсюдження.
- Інституційна складова державної мовної політики.

Література [6, 17, 18, 19, 22, 49, 51, 63-64]

Тема 12. Освітня політика в контексті євроінтеграції

При самостійному опануванні навчального матеріалу доцільно звернути увагу на *наступні аспекти*:

Розвиток інтелектуального потенціалу як базового елементу формування суспільства знань передбачає забезпечення якісної освіти для всіх та модернізацію культурної політики.

Реалізація визначених пріоритетів гуманітарної політики можлива лише за умов докорінної модернізації системи освіти.

Нинішня система освіти в Україні за роки незалежності зазнала численних, переважно формальних і безсистемних трансформацій, пов'язаних з механічним прищепленням західних стандартів без урахування української специфіки. Це призвело, не лише до майже повного руйнування середньої професійної освіти, а й не дозволило здійснити давно назрілу потребу реформи у всій системі освіти.

Передусім це стосується підміни реформ формальними та бюрократичними моментами. Яскравим виявом цього є ідеалізація зовнішнього незалежного тестування, яке, може, й дозволило частково подолати корупційні явища, але аж ніяк не сприяє піднесенню навчального рівня та не спонукає до справжнього інтелектуального розвитку.

Українська освіта потребує реальних, а не бюрократичних реформ, які б забезпечили формування особистостей, здатних адекватно реагувати на сучасні світові виклики і достойно представляти Україну в світі.

Сучасна система освіти має позбутись надмірного і однобокого європоцентризму, ігнорування великих неєвропейських традицій і культур, закритості перед зовнішнім світом, що, зокрема, виражається в утрудненому визнанні іноземних дипломів і, відповідно, залученні іноземних спеціалістів.

Реформування освіти вимагає приділення більшої уваги комунікаційним технологіям, вивченню іноземних мов, впровадженню до загальноосвітніх шкіл мистецького, естетичного та етично-морального виховання, засад фізичної культури і здорового способу життя.

У середній школі необхідно посилити увагу до виявлення і розкриття індивідуальних здібностей школярів з метою впровадження диференційованого підходу до навчальних програм з орієнтацією на подальшу професійно-технічну чи університетську освіту (за вільним вибором).

Давно назрілою є потреба розширення реальної автономії вищих навчальних закладів і закріплення її гарантій на законодавчому рівні. Це повинно відбуватися паралельно з процесом укрупнення університетів, в яких, крім окремих випадків, має навчатись не менше 50 000 студентів.

Зробити відкритою як середню, так і вищу школу для забезпечення населенню права на безперервну освіту; зняти формальні перепони для учнівського та студентського обміну із зарубіжними країнами, підвищити доступність освітніх послуг для обдарованих дітей, дітей із малозабезпечених родин, осіб з особливими потребами.

Державна політика у галузі вищої освіти ґрунтується на принципах:

- доступності та конкурсності здобуття вищої освіти кожним громадянином України;

- незалежності здобуття вищої освіти від впливу політичних партій, громадських і релігійних організацій;

- інтеграції системи вищої освіти України у світову систему вищої освіти при збереженні і розвитку досягнень та традицій української вищої школи;

- наступності процесу здобуття вищої освіти;

- державної підтримки підготовки фахівців для пріоритетних напрямів фундаментальних і прикладних наукових досліджень;

- гласності при формуванні структури та обсягів освітньої та професійної підготовки фахівців.

Особливої уваги потребує адаптація освіти до умов полікультурного та багатонаціонального суспільства України.

У сфері освіти актуальним і важливим є:

- удосконалення управління системою освіти (зокрема, системи фінансування);

- підвищення доступності якісних освітніх послуг, у тому числі шляхом підтримки обдарованих дітей, дітей із малозабезпечених сімей, осіб з особливими потребами;

- розвиток професійної освіти з урахуванням тенденцій на ринку праці, перспектив соціально-економічного розвитку регіонів;

- формування і розвиток сучасної системи безперервної освіти як основи життєвого успіху особистості;

- розвиток дистанційного навчання для отримання додаткової (другої) професійної освіти;

- інтеграція освітньої і наукової складових у діяльності вищих навчальних закладів (у тому числі розробка відповідної законодавчої основи, нормативно-правового, фінансового та матеріально-технічного забезпечення);

- перетворення провідних вищих навчальних закладів на сучасні наукові центри, зближення академічної та вузівської науки через створення спільних наукових та освітніх підрозділів; оптимізація співвідношення обсягів державного фінансування фундаментальних і прикладних наукових досліджень та вдосконалення механізму такого фінансування на основі державних пріоритетів і висновків наукової та науково-технічної експертизи.

Література [6, 7, 8, 17, 18, 19, 37, 51]

Тема 13. Управління національним інформаційним простором

При самостійному опануванні навчального матеріалу доцільно звернути увагу на *наступні аспекти*:

Необхідно здійснювати постійний інформаційно-комунікативний супровід реалізації Концепції, забезпечувати відкритість та прозорість прийняття управлінських рішень. Важливим є релевантне надання інформації про діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування з реалізації положень Концепції у ЗМІ та мережі Інтернет; створення окремого веб-сайту Національної комісії з проблем гуманітарного розвитку України, який, крім інформативної функції, має виконувати комунікативні завдання: містити форум для обговорення результатів упровадження та перспектив

гуманітарного розвитку України. Партнером держави у справі інформаційного забезпечення сфери культури та мистецтва є ЗМІ, які сприятимуть вирішенню зокрема таких проблем:

- удосконалення піар-менеджменту у сфері культури та мистецтва;
- розширення сфери рекламних послуг у галузі культури;
- промоція культурно-мистецьких проєктів, просування талановитих художніх творів, авторів і виконавців;
- підтримка національного культурного продукту.

Література [1, 6, 8, 12, 17-18, 19-20, 26-27, 31, 51]

Тема 14. Конфесійне середовище українського соціуму

При самостійному опануванні навчального матеріалу доцільно звернути увагу на *наступні аспекти*:

Головним завданням гуманітарного розвитку у сфері міжконфесійних відносин є пошук шляхів налагодження й поглиблення всебічних зв'язків представників всіх етнічних та конфесійних груп України як основи співробітництва, збереження миру і злагоди в суспільстві. Основою такого співробітництва є солідарність громадян України, об'єднаних в український народ на засадах рівності громадянських прав і обов'язків та взаємоповаги.

У сфері міжконфесійних відносин основним завданням держави є забезпечення права людини на свободу совісті, удосконалення законодавства в сфері міжконфесійних відносин відповідно до міжнародних стандартів.

Державна політика у цій сфері має бути спрямована на:

- досягнення взаємоповаги та толерантності відносин між віруючими, релігійними організаціями різних віросповідань, забезпечення міжконфесійної стабільності; збереження балансу інтересів віруючих і невіруючих громадян;
- формування релігійної толерантності та збереження традиційної культури суспільства;
- здійснення спільних з релігійними організаціями проєктів щодо пропагування здорового способу життя, зміцнення інституту сім'ї, захисту дитинства та ін.;
- забезпечення відкритості та прозорості державної політики у сфері забезпечення права на свободу совісті та взаємовідносин з релігійними організаціями на всіх рівнях державної влади;
- сприяння реалізації права громадян на свободу вибору характеру освіти як елемента свободи совісті, що передбачає законодавче врегулювання права релігійних організацій на створення навчальних закладів.

При визнанні Україною принципу відокремлення церкви від держави не можна применшувати впливу релігії на досягнення порозуміння в суспільстві. В ідеалі віра має народжувати милосердя і вчити зіставляти обмежені цінності з абсолютними. У цьому зв'язку особливого значення набуває висока свідомість лідерів релігійних конфесій, які повинні спиратись на гуманістичні загальнолюдські цінності віровчень і уникати окремих положень, що торкаються етноконфесійних протиріч минулих епох. У нових

умовах особливого значення набуває рівень світської і богословської освіти священнослужителів, їх готовність протистояти радикалізму серед власної пастви.

Література [6, 8, 10, 15, 17, 18, 19, 40, 44, 51, 56, 58-59]

Тема 15. Засади та механізми інтеграції національних меншин

При самостійному опануванні навчального матеріалу доцільно звернути увагу на *наступні аспекти*:

Головним завданням гуманітарного розвитку у сфері міжетнічних відносин є пошук шляхів налагодження й поглиблення всебічних зв'язків представників всіх етнічних та конфесійних груп України як основи співробітництва, збереження миру і злагодності в суспільстві. Основою такого співробітництва є солідарність громадян України, об'єднаних в український народ на засадах рівності громадянських прав і обов'язків та взаємоповаги.

Держава забезпечує мовні права усіх громадян України різних етнічних належностей, сприяє вивченню громадянами іноземних мов, насамперед мов міжнародного спілкування.

Пріоритети гуманітарного розвитку у сфері міжетнічних відносин вимагають забезпечення юридичної й фактичної рівності національностей у соціальній й економічній сфері, формування культури міжетнічних взаємин, заснованої на принципах толерантності, інтересу та поваги до культурних надбань один одного.

Держава відповідальна за визначення й неухильне дотримання демократичних принципів у міжетнічних відносинах. Важливою функцією державної політики у цій сфері є вироблення ефективних шляхів і методів розв'язання внутрішніх етнічних і особливо міжетнічних суперечностей і конфліктів, прогнозування і запобігання їм, забезпечення умов для вільного віросповідання представниками усіх конфесій.

На цій основі має здійснюватись етнонаціональна політика держави. До її пріоритетів необхідно віднести завдання консолідації українського суспільства й сприяння збереженню культурної самобутності всіх громадян на основі утвердження української мови як державної та всебічного розвитку, використання й захисту мов національних меншин України.

Етнічне розмаїття суспільства держава має розглядати як незаперечну цінність й усебічно сприяти розвитку культурної, мовної, релігійної самобутності громадян України всіх національностей. Консолідація українського суспільства має відбуватися на підставі кращих традицій української культури й національних цінностей, збагачених багатомістовими взаєминами з іншими культурами й народами.

Владні структури мають послідовно протистояти спробам використання етнічності в політичних цілях, намаганням зробити її інструментом маніпуляції суспільною свідомістю, засобом здобуття привілейованого політико-правового статусу.

З метою гармонізації міжетнічних відносин в Україні необхідно:

- активізувати політику підтримки культури й мови національностей України в усіх регіонах країни шляхом фінансування інноваційних освітніх, культурних, інформаційних програм;
- надавати підтримку діяльності національно-культурних товариств та інших організацій національних меншин;
- рішуче протидіяти ксенофобії, а також усім формам нетерпимості та дискримінації за етнічною, релігійною та расовою ознаками, сприяти підвищенню рівня толерантності в суспільстві;
- надавати необхідну допомогу, пов'язану з облаштуванням і ресурсним забезпеченням репатріантів.

Література [2, 16-17, 8, 17, 18, 19, 39, 41, 51]

Тема 16. Політика у сфері туризму та особливості її формування в Україні

При самостійному опануванні навчального матеріалу доцільно звернути увагу на *наступні аспекти*:

У ХХ ст. відбулась справжня революція у сфері туризму, який поширився на раніше недосяжні регіони і став у сучасному світі потужною індустрією, величезним комплексом, в якому пов'язані економічна та соціальна сфери. Це зумовлене такими чинниками, як економічне піднесення та зростання життєвого рівня населення; посилення економічних зв'язків між окремими європейськими країнами, лібералізація митного і паспортного режиму, збільшення вільного часу працюючих завдяки регулюванню з боку соціального законодавства, широке розповсюдження автотранспорту та авіаперевезень. Також факторами, які сприяли розвитку туристичної сфери, стали якісне вирішення інформаційних проблем, розвинені рекреаційно-туристична і транспортна інфраструктури, державна політика підтримки туристичної діяльності шляхом надання субсидій та пільг тощо. Все це позитивно вплинуло на розвиток туризму і зростання надходжень від нього.

Сьогодні туризм є каталізатором, що спричиняє активний розвиток як окремих галузей економіки, так і соціально-економічне зростання цілих країн. Навіть в економіці найбільш індустріально розвинених країн Західної Європи та Америки ця сфера посідає чільне місце за обсягами загальних доходів, кількістю створених робочих місць, надходженнями до бюджету.

Ці процеси свідчать про те, що туристська галузь завдяки її значному впливу на соціально-економічний розвиток країни, виключною прибутковістю, має регулюватися державою і бути під контролем громадськості.

На фоні бурхливого розвитку світового туризму закономірно постає питання про роль України на світовому ринку туристичних послуг.

Україна посідає одне з провідних місць в Європі щодо забезпеченості курортними та рекреаційними ресурсами. Серед них найбільш цінними є унікальні кліматичні зони морського узбережжя та Карпат, а також мінеральні води та лікувальні грязі. Природний потенціал України складають узбережжя Чорного та Азовського морів, рельєф, водні, лісові, рослинні та

тваринні ресурси. На їх основі створено національні природні парки, державні заповідники, дендропарки, пам'ятки садово-паркового мистецтва, які належать до природоохоронних територій. Родовища лікувальних грязей, а також мінеральних вод входять до рекреаційного потенціалу нашої країни, який має не тільки внутрішнє, а й міжнародне значення. Крім того, Україна розташована на перехресті шляхів між Європою і Азією: важливі залізничні та автомобільні магістралі, порти Чорного і Азовського морів, а також Дунаю, авіа мережа здатні забезпечити її інтенсивні багатосторонні зв'язки з багатьма країнами.

Вагомою складовою туристичного потенціалу країни є історико-культурні пам'ятки. Найбільше туристів приваблюють розкопки античних міст Північного Причорномор'я (Тіра, Ольвія, Херсонес, Пантікапей); пам'ятки Київської Русі IX-XII ст. у Києві, Чернігові, Каневі, Овручі, Володимирі-Волинському; пам'ятки оборонної архітектури (фортеці в Луцьку, Меджибожі, Кам'янці-Подільському, Хотині, Білгороді-Дністровському, Ужгороді та Мукачевому); палацеві комплекси в Криму, на Львівщині та Чернігівщині; пам'ятки культової архітектури в Києві, Львові, на Івано-Франківщині, у Почаєві, Мукачевому і Чернівцях, а також дерев'яної культової та цивільної архітектури в Карпатах. Також в нашій державі існують всі передумови для «зеленого туризму», адже Україна з давніх часів славилася красою та мальовничістю своїх пейзажів.

Аналіз розвитку сільського зеленого туризму за останні роки свідчить про збільшення осіб, що надають послуги сільського зеленого туризму, поліпшується якість сервісу, зростає кількість додаткових послуг. Відбувається збільшення кількості садиб сільського зеленого туризму до курортного сезону у Донецькій, Вінницькій, Івано-Франківській, Закарпатській областях.

Таким чином, Україна має всі передумови для інтенсивного розвитку внутрішнього та іноземного туризму: особливості географічного положення та рельєфу, сприятливий клімат, багатство природного, історико-культурного та туристично-рекреаційного потенціалів.

На сьогодні сфера туризму і курортів на державному рівні не відіграє значної ролі у повноцінному виконанні економічних, соціальних і гуманітарних функцій, збереженні навколишнього природного середовища та культурної спадщини, наповненні бюджетів усіх рівнів, створенні нових робочих місць, збільшенні питомої ваги сфери послуг у структурі внутрішнього валового продукту. Проблемним сьогодні є неефективне та нераціональне використання відповідних ресурсів, сьогоднішній рівень розвитку туристичної індустрії не відповідає наявному потенціалу.

Основні проблеми розвитку туризму, що існують в Україні, пов'язуються з відсутністю чіткої державної політики, спрямованої на розвиток туризму. Проблемою в управлінні туризмом є недосконалість правового регулювання у сфері управління розвитком туризму на регіональному та місцевому рівнях та відсутність планів комплексного розвитку туристичних зон.

Відсутність системи контролю за діяльністю суб'єктів курортної сфери, повільні темпи зростання обсягів інвестицій у розвиток матеріальної бази туризму, невідповідність міжнародним стандартам якості надання послуг свідчать про недостатність державної підтримки та відсутність механізмів комплексного підходу до управління національним туристичним продуктом на внутрішньому і міжнародному ринку туристичних послуг.

Найважливішим завданням на цьому шляху є забезпечення формування у сфері туризму сталої державної ідеології, спрямованої на раціональне і ефективне використання природних, історико-культурних та соціально-побутових ресурсів для розвитку в'їзного і внутрішнього туризму.

Необхідність розвитку цієї галузі в Україні, у тому числі в'їзного та внутрішнього туризму, зумовлена об'єктивною потребою збереження навколишнього середовища, природних ресурсів, культурної спадщини, людського потенціалу та його духовності, розв'язання проблем зайнятості та безробіття.

У законодавстві України закріплюється низка понять, ключових для сфери туризму. Так, *туризм* визначається як тимчасовий виїзд особи з місця проживання в оздоровчих, пізнавальних, професійно-ділових чи інших цілях без здійснення оплачуваної діяльності в місці, куди особа від'їжджає. *Туристом* є особа, яка здійснює подорож по Україні або до іншої країни з не забороненою законом країни перебування метою на термін від 24 годин до одного року без здійснення будь-якої оплачуваної діяльності та із зобов'язанням залишити країну або місце перебування в зазначений термін.

Туристичний продукт - це попередньо розроблений комплекс туристичних послуг, який поєднує не менше ніж дві такі послуги, що реалізується або пропонується для реалізації за визначеною ціною, до складу якого входять послуги перевезення, послуги розміщення та інші туристичні послуги, не пов'язані з перевезенням і розміщенням (послуги з організації відвідувань об'єктів культури, відпочинку та розваг, реалізації сувенірної продукції тощо).

Туристичними ресурсами України є пропоновані або такі, що можуть пропонуватися, туристичні пропозиції на основі та з використанням об'єктів державної, комунальної чи приватної власності.

Організаційними формами туризму є міжнародний і внутрішній туризм. До міжнародного туризму належать: в'їзний туризм - подорожі в межах України осіб, які постійно не проживають на її території, та виїзний туризм - подорожі громадян України та осіб, які постійно проживають на території України, до іншої країни. Внутрішнім туризмом є подорожі в межах території України громадян України та осіб, які постійно проживають на її території.

Закон України «Про туризм» визначає засади розвитку туризму в Україні.

Цим Законом визначено *основні принципи державної політики в туристичній сфері:*

- забезпечення доступності для всіх громадян, у першу черг^ для інвалідів, ветеранів війни та праці, учасників бойових дій, дітей, жінок репродуктивного віку, хворих на туберкульоз тощо;
- врахування попиту населення при розробці та затвердженні загальнодержавних і місцевих програм розвитку туризму;
- економічного та раціонального використання ресурсів і забезпечення їх належної охорони;
- сприяння перетворенню туристичного комплексу України у високорентабельну та конкурентоспроможну галузь економіки;
- законодавчого та нормативно-правового визначення умов та порядку організації діяльності туристичної галузі.

Пріоритетний напрям розвитку в'їзного та внутрішнього туризму є важливим чинником підвищення якості життя в Україні, утворення додаткових робочих місць, поповнення валютних запасів держави та підвищення її авторитету на міжнародній арені. Останнім часом щороку збільшується консолідований обсяг туристичних послуг.

Основними завданнями розвитку сфери туризму є:

- забезпечення сталого розвитку туристичної галузі та підвищення її частки в макроекономічних показниках;
- підвищення рівня життя громадян і створення додаткових робочих місць;
- збільшення частки очікуваних доходів від туристичної галузі у державному бюджеті;
- підвищення іміджу держави на міжнародному рівні.

Напрями розвитку туризму:

- удосконалення системи управління галуззю;
- удосконалення нормативно-правової бази туристичної діяльності;
- зміцнення матеріальної бази туризму;
- розширення міжнародної співпраці у туристичній галузі;
- підвищення якості та розширення асортименту туристичних послуг;
- поліпшення транспортного обслуговування;
- підвищення ефективності використання рекреаційних ресурсів та об'єктів культурної спадщини;
- поліпшення інформаційного та рекламного забезпечення;
- провадження ефективної інноваційної діяльності та створення наукової бази туризму;
- поліпшення кадрового забезпечення.

Шляхами вирішення проблем в цій сфері, зокрема мають стати наступні. Необхідно відпрацювати механізм створення сприятливих умов для залучення інвестицій, спрямованих на будівництво нових та реконструкцію діючих об'єктів туристської та курортно-рекреаційної сфер, сприяти спрощенню процедури узгодження інвестиційних проектів; розширювати діяльність в Україні міжнародних готельних мереж, підтримувати ділові ініціативи, спрямовані на створення у країні готельних мереж економ-класу, активізувати процедуру подальшого спрощення візового режиму для

туристів з країн Європейського Союзу та інших економічно розвинутих країн; сприяти розвитку дитячого, молодіжного, сільського туризму в Україні; задіяти та ефективно й раціонально використовувати пам'ятки культурної спадщини для розвитку туризму; закріпити і продовжити роботу з метою створення місцевих підрозділів по туризму в перспективних районах України, що володіють значним туристсько-рекреаційним потенціалом.

Основним завданнями Міністерства культури України у сфері туризму є:

- забезпечення реалізації державної політики у сфері культури і мистецтв, державної політики з питань охорони культурної спадщини, національної музейної політики,
- вивезення, ввезення і повернення культурних цінностей, музейної та бібліотечної справи, кінематографії,
- створення умов для задоволення національно - культурних і мовних потреб українців, які проживають за межами України, розвитку міжнародного культурного співробітництва,
- захист інтересів закладів, підприємств і організацій, що діють у сфері культури і туризму,
- створення умов для розвитку соціальної та ринкової інфраструктури у сфері культури і туризму,
- організація її матеріально-технічного забезпечення.

Сучасний стан розвитку туристичної індустрії в Україні не відповідає наявному потенціалу туристичних ресурсів, низькою є її економічна ефективність. Для підвищення конкурентоспроможності сфери туризму і курортів необхідно посилити роль держави у цій сфері з одночасним формуванням ефективної моделі співпраці держави, бізнесу та суспільства. Подолання наявних негативних тенденцій, створення системних і комплексних передумов для розвитку туризму і курортів, поліпшення функціональної та технічної якості складових національного та регіональних туристичних продуктів повинні стати пріоритетами забезпечення сталого розвитку країни в цілому та вагомою складовою у вирішенні питань підвищення рівня життя населення.

Література [2, 6, 8-10, 17, 18, 19, 39-41, 45-48, 51, 56]

Тема 17. Державна політика у сфері охорони здоров'я в Україні

При самостійному опануванні навчального матеріалу доцільно звернути увагу на наступні аспекти:

Основними завданнями України у сфері охорони здоров'я на найближчу перспективу є:

- переорієнтація охорони здоров'я на профілактику захворювань;
- розроблення та впровадження державної програми сприяння здоровому способу життя;
- реформування системи охорони здоров'я на принципах розмежування первинного, вторинного і третинного рівнів надання медичної допомоги та їх

фінансування; надання господарської самостійності закладам охорони здоров'я;

- проведення регулярних профілактичних оглядів населення;
- збільшення обсягів бюджетного фінансування галузі охорони здоров'я;

- підготовка кадрів та перехід первинного рівня надання медичної допомоги на засади сімейної медицини;

- створення матеріальних і моральних стимулів для підвищення якості надання медичної допомоги;

- відновлення мережі фельдшерсько-акушерських пунктів у сільській місцевості;

- поліпшення якості та рівня медичного забезпечення материнства і дитинства;

- активізація боротьби з ВІЛ/СНІДом, туберкульозом та іншими соціальними хворобами;

- посилення контролю за якістю фармацевтичної продукції, питної води та харчової продукції;

- виховання особистої відповідальності за власне здоров'я та здоров'я родини, навичок самозбереження, насамперед серед дітей і молоді;

- утвердження в суспільстві престижності дотримання здорового способу життя, його пропаганда серед населення та розроблення механізмів економічного стимулювання впровадження здорового способу життя;

- забезпечення доступності інформації стосовно важливості раціонального харчування, рухової активності, уникнення ризикованої поведінки (у тому числі сексуальної), необхідності дотримання безпечних умов і режиму праці та відпочинку; постійне висвітлення питань щодо здорового способу життя в сучасному медійному просторі із залученням відомих суспільних лідерів та використанням міжнародного і вітчизняного досвіду в цій сфері;

- підготовка та підвищення рівня кваліфікації педагогічних, медичних і соціальних працівників щодо організації заходів з формування здорового способу життя серед різних верств населення.

Реалізація політики, спрямованої на забезпечення протидії шкідливому впливу тютюнопаління та вживання алкоголю на здоров'я населення, зокрема:

- заборона всіх видів відкритої та прихованої (у вигляді реклами брендів) реклами алкогольної продукції, пива та тютюнових виробів;

- упорядкування торгівлі алкогольними напоями та тютюновими виробами (надання дозволу на продаж лише в спеціалізованих магазинах або відділах з обмеженням часу продажу);

- посилення відповідальності за порушення правил торгівлі алкогольними напоями та тютюновими виробами;

- розроблення і прийняття закону України «Основи законодавства України щодо алкоголю та наркотиків».

Впровадження стандартів здорового способу життя невід'ємне від інтенсивного розвитку масового і професійного спорту, що потребує розробки та прийняття Національної доктрини їх розвитку, реалізації цільових програм, формування мережі центрів фізичного здоров'я населення «спорт для всіх».

У цьому контексті особливої уваги вимагає підтримка діяльності центрів фізичної реабілітації і соціальної адаптації, системне впровадження спорту в навчально-виховну практику, розвиток мережі аматорських спортивних секцій. Організація занять спортом у системі безперервної реабілітації інвалідів, у тому числі дітей з відхиленнями у фізичному розвитку, їх методичне, медичне забезпечення і лікарський контроль з боку освітніх установ, установ охорони здоров'я, установ соціального захисту і спортивних організацій має стати одним із пріоритетів гуманітарної політики держави.

Основними індикаторами успішного реформування системи охорони здоров'я в Україні слугуватимуть зменшення передчасної смертності, скорочення темпів поширення ВІЛ/СНІДу та туберкульозу, збільшення середньої тривалості життя.

Забезпечення прав людей з особливими потребами та обмеженими фізичними можливостями. Чисельність осіб з особливими потребами та обмеженими фізичними можливостями в Україні зростає в результаті техногенних катастроф, високого рівня аварійності на автошляхах, незадовільного стану навколишнього середовища, низької якості медичних послуг, збільшення випадків хронічних захворювань і вроджених вад. Відсутність послідовної державної політики щодо включення даної категорії людей у суспільну діяльність, сприяння їхньому працевлаштуванню перетворює їх на один із найвразливіших прошарків населення. У гуманітарній сфері *державна політика щодо людей з особливими потребами та обмеженими фізичними можливостями* має полягати у:

- вдосконаленні процесу підготовки і перепідготовки соціальних працівників і соціальних педагогів, розвитку матеріально-технічної бази вищих навчальних закладів, що займаються підготовкою цих спеціалістів;
- формуванні системи диференційованої інклюзивної освіти, доступної для всіх осіб даної категорії, здатної підготувати конкурентоспроможних спеціалістів та розширити їх можливості у процесі соціалізації;
- налагодженні на державному рівні стастичного обліку та єдиної категоріальної класифікації дітей з особливостями психофізичного розвитку, ранньої діагностики його порушень, переддошкільної допомоги таким дітям та їхнім родинам, а також компетентного визначення оптимальної форми навчання кожної дитини;
- зміцнення навчально-матеріальної бази і розширення функцій спеціальних шкіл-інтернатів, перетворення їх на консультативно-методичні центри з корекційно-розвивальної роботи в територіальних округах;
- розробці та випуску аудіовізуальної продукції, матеріалів у ЗМІ, що враховують особливості людей цієї категорії;

– формування у суспільстві позитивного ставлення до можливостей людей з особливими потребами за допомогою ЗМІ, освітніх установ, неурядових організацій.

Література [2, 6, 8-10, 17, 18, 19, 39-41, 45-48, 51, 56]

Змістовий модуль 4. Світовий досвід державної гуманітарної політики

Тема 18. Освітянська, мовна та інформаційна політика у державах світу

При самостійному опануванні навчального матеріалу доцільно звернути увагу на *наступні аспекти*:

Для сучасних світових процесів властивим є таке явище, як культурна глобалізація, що характеризується зближенням культури між різними країнами та зростанням міжнародного спілкування. Це веде до того, що популярні міжнародні культурні явища можуть поглинати національні або перетворювати їх на інтернаціональні. Багато дослідників розцінюють це як втрату національних цінностей і виступають за відродження національної культури.

Термін «культурна глобалізація» з'явився в кінці 80-х рр. у зв'язку з процесами зближення націй та розширенням культурних контактів народів. Це поняття можна визначити як прискорення інтеграції націй у світову систему у зв'язку з розширенням сучасних транспортних засобів та економічних зв'язків, формуванням транснаціональних корпорацій та світового ринку, впливом засобів масової інформації. Глобалізація є одним найяскравіших ознак сучасного етапу суспільного розвитку, і перетікає не тільки в політиці, економіці, праві, але й у таких сферах, як мистецтво, освіта, виховання, наука.

Глобалізація найчастіше пов'язується з негативним впливом на культуру. Разом з тим, глобалізація дає можливість різноманітним культурам стати більш відомими, вийти за межі етнічної або національної обмеженості. Таким чином втілюється принцип плюралізму культур. Завдяки інформаційним технологіям звеличується об'єм інформації, яку отримує індивід, що веде до розширення світогляду, знань про інші культури. Віртуальні музеї, картинні галереї, сховища найвизначніших бібліотек, доступ до яких можливий через мережу Інтернет, дають можливість ознайомлюватися з великими витворами мистецтва незалежно від місця їх знаходження.

Визначальну роль у виробленні сучасної культурної політики відіграє ЮНЕСКО - Організація Об'єднаних Націй з питань освіти та культури. На Всесвітній конференції з політики в галузі культури, яку ЮНЕСКО провела у Мексиці 26 липня - 6 серпня 1982 р., була прийнята Декларація Мехіко з політики в галузі культури, яка сформулювала основні принципи сучасної культурної політики.

Одним з основоположних **принципів культурної політики є принцип єдності і різноманіття культури**. Цей принцип означає, що світова

культура являє собою результат культурної творчості всіх народів. Культура кожного народу є частиною світової культури. З цього випливає декілька висновків.

По-перше, відмова від розподілу культур на «вищі» та «нижчі». Декларація Мехіко стверджує: «Необхідно визнати рівність у цінності всіх культур і право кожного народу і кожного культурного співтовариства утверджувати, зберігати свою культурну самобутність і забезпечувати її повагу».

По-друге, збереження культури - це обов'язок не тільки народу, що її створив, але й усього міжнародного співтовариства, оскільки творіння культури цього народу є частиною світової культури. Декларація Мехіко проголошує: «Міжнародне співтовариство вважає своїм обов'язком зберігати і захищати культурну спадщину кожного народу». Виходячи з цього положення, ЮНЕСКО розробила і здійснює програму охорони пам'яток світової культури.

По-третє, збереження й утвердження культури кожного народу не означає культурної самоізоляції. «Культурна самобутність народів оновлюється і збагачується внаслідок контактів з традиціями і цінностями інших народів. Культура - це діалог, обмін думками і досвідом, досягнення цінностей і традицій інших; в ізоляції вона в'яне і гине», - говориться в документі.

Наступний принцип культурної політики - це **принцип культурного виміру розвитку людства**. Суть цього принципу полягає в тому, що будь-які програми розвитку людського суспільства - економічні, соціальні, політичні, науково-технічні - повинні включати в себе як складову частину і як критерій необхідності подібних програм культурний аспект. Не можна забувати, що людина - це початок і кінцева мета розвитку. Мета розвитку - не зростання виробництва, прибутків і споживання самих по собі, а їх вплив на можливість вдосконалення особистості, на більш повне задоволення її духовних запитів.

До найважливіших принципів культурної політики, проголошених у Декларації Мехіко, належить **принцип культурної демократії**. В його основі лежить розуміння того, що культура створюється суспільством і тому належить всьому суспільству; створення культури і користування її благами не повинні бути привілеєм еліти. Культурна демократія несумісна з дискримінацією, зі спробами обмежити участь людей у створенні, поширенні і користуванні культурою на основі їх соціального становища і походження, статі, мови, національності, релігійних переконань, приналежності до етнічних груп. Культурна демократія передбачає географічну і адміністративну децентралізацію культурного життя, більш рівномірний розподіл культурних центрів по території країни, наближення їх до потреб населення конкретних регіонів.

Міжнародна культурна співпраця як принцип культурної політики повинна сприяти взаєморозумінню народів, створенню у їх відносинах атмосфери поваги, довір'я, діалогу і миру. Міжнародна культурна співпраця

має базуватися на відмові від спроб встановлення будь-яких форм нерівності, підкорення або заміни однієї культури іншою, на рівновазі в культурних обмінах.

У Декларації Мехіко також була приділена особлива увага проблемам взаємовідносин культури з сучасними засобами масової інформації і комунікації, а також з індустрією культури, продукцією якої є масова культура (популярна музика, кіно, мода тощо). Сучасні засоби масової комунікації формують образ світу, в якому ми живемо. І цей образ може бути як правдивим, так і помилковим, значною мірою це визначається тим, хто створює інформаційний образ і звідки виходять інформаційні потоки.

Складною проблемою сучасної світової культури є індустрія культури та її продукція - *масова культура*. Навіть незалежно від наших оцінок естетичних та моральних цінностей, які пропагуються масовою культурою, абсолютно очевидним є її уніфікуючий вплив на свідомість та смаки людей, розмивання національних культурних традицій, дуже агресивна поведінка в інформаційному просторі, в якому нею завойована величезна частина, абсолютно несумісна з тим змістом, який вона несе.

Результатом роботи Всесвітньої конференції з політики в галузі культури, яка була проведена ЮНЕСКО в Мексиці, було те, що вона сформулювала основні принципи культурної політики, привернула увагу міжнародної громадськості до складних проблем світового культурного розвитку і закликала до пошуку рішень.

Минулі десятиріччя показали, що основні орієнтири культурної політики в Декларації Мехіко були визначені правильно. Разом з тим, час висунув і нові проблеми культурної політики, які обговорювалися на цілому ряді міжнародних форумів і дістали відображення в таких документах, як «Декларація конференції міністрів культури Руху неприєднання» (Колумбія, 1997), «Висновки Панафриканської консультації з культурної політики для розвитку» (Того, 1998), Хартія «Про культуру», прийнята конференцією, яка проводилася Радою Європи в 1997 році. ЮНЕСКО в 1998 році в Стокгольмі провела міждержавну конференцію, на якій було прийнято «План дій з культурної політики для розвитку».

«План дій» підтверджує основні принципи культурної політики, сформульовані в Декларації Мехіко, але, разом з тим, він висуває і деякі нові проблеми культурної політики. Кінець ХХ ст. виявився затьмареним низкою громадянських конфліктів в цілому ряді африканських та азіатських держав, на Балканах і Кавказі, де одним з джерел стала культурна нетерпимість, зіткнення людей на ґрунті відмінностей їх релігійних переконань, мови, етнічної та національної приналежності. Ці події показали, що гострою потребою культурної політики стало завдання розвитку та заохочення культури миру. Істотними компонентами цієї культури миру є розвиток толерантного ставлення до носіїв іншої культури та міжкультурного діалогу.

Багато сучасних держав стикаються з внутрішніми протиріччями між окремими групами свого населення і для їх подолання прагнуть провести політику соціальної інтеграції (об'єднання). У зв'язку з цим «План дій» при

проведенні культурної політики, спрямованої на поліпшення соціальної інтеграції, рекомендує приділяти особливу увагу забезпеченню ширшого доступу до культури всіх верств населення країни.

Основні проблеми і принципи культурної політики, та увага, яка їм приділяється міжнародним співтовариством, - все це демонструє ступінь важливості культури в житті сучасного суспільства. Знання культури власного народу, як і світової, сприяє духовному розвиткові людини, збагаченню її духовного світу. Знання і розуміння цінностей інших народів, і уміння гідно представити культуру власного народу, - це характерні риси сучасної, по-справжньому культурної людини.

Література [6, 8, 17, 18, 19, 42, 45-48, 51]

Тема 19. Інтеграція національних меншин у державах світу

При самотійному опануванні навчального матеріалу доцільно звернути увагу на *наступні аспекти*:

- Засади та механізми зарубіжних державних політик щодо національних меншин.
- Інституційне, кадрове, фінансове забезпечення діяльності у сфері інтеграції національних меншин. Національні автономії.
- Інтеграція іммігрантів в гуманітарний простір держав світу.
- Досвід ЄС, США та Канади у сфері інтеграції національних меншин.
- Азійська практика розв'язання національних проблем.
- Національні меншини. Права автохтонного населення. Резервації.
- Взаємодія федеральних та муніципальних органів з представницькими органами автохтонного населення.
- Етнонаціональні конфлікти та практики їхньої локалізації у гуманітарній сфері.

Література [2, 6, 8, 10, 17, 18, 19, 47, 51]

ТЕМИ РЕФЕРАТІВ

1. Теоретичні особливості розробки та реалізації державної гуманітарної політики.
2. Сучасні механізми й методи залучення кадрових, фінансових та інституційних ресурсів при виробленні та реалізації державної гуманітарної політики.
3. Пріоритети державної гуманітарної політики України.
4. Вузлові проблеми державної гуманітарної політики України.
5. Категорії державної гуманітарної політики та гуманітарного простору України.
6. Соціально-філософський аналіз державної гуманітарної політики.
7. Правові гарантії позицій титульної нації існують в Україні.
8. Діяльність органів місцевого самоврядування щодо нормативно-правового забезпечення державної гуманітарної політики.

9. Основні міжнародні договори України щодо реалізації державної гуманітарної політики.
10. Історичні витоки формування єдності гуманітарного простору України.
11. Формування місцевих еліт в Україні в Литовсько-польську добу
12. Роль гетьмана Павла Скоропадського у виробленні та реалізації державної гуманітарної політики в Україні.
13. Роль Директорії УНР у формуванні державної гуманітарної політики в Україні
14. Політика українізації. Її значення та недоліки.
15. Принципи та науково-методичні засади аналізу державної гуманітарної політики.
16. Особливості здійснення моделювання гуманітарних процесів.
17. Основні показники (параметри) державної гуманітарної політики.
18. Кількісні та якісні показники (параметри) управління та регулювання єдиного гуманітарного простору.
19. Класифікація та оцінка ресурсного забезпечення державної гуманітарної політики України.
20. Основні складові діяльності органів державного управління та місцевого самоврядування України щодо національної історичної пам'яті та вшанування пам'яті жертв Голодомору органами влади.
21. Формування національної культурної ідентичності в Україні.
22. Особливості залучення до єдиного національного гуманітарного простору української діаспори.
23. Характерні особливості управління освітнім процесом в сучасній Україні.
24. Роль середніх навчальних закладів у державній гуманітарній політиці України.
25. Характерні особливості конструювання національного інформаційного простору.
26. Особливості аналізу кількісних та якісних параметрів теле- та радіопростору України. Критерії ефективності та практичної значущості управління та регулювання телерадіопростору України.
27. Забезпечення єдності національного інформаційного простору.
28. Оцінка проблеми єдиної Православної Помісної церкви у державній гуманітарній політиці України.
29. Сутність міжконфесійних конфліктів.
30. Головні принципи та механізми інтеграції національних меншин в єдиний гуманітарний простір України, її складові.
31. Роль церкви та релігійних організацій у гуманітарному просторі регіону.
32. Взаємодія органів виконавчої влади, місцевого самоврядування та самоорганізації населення у формуванні єдиного гуманітарного простору.
33. Особливості реалізації державної інформаційної політики в країнах Європи та Північної Америки.

34. Забезпечення державного статусу мов титульних націй в країнах ЄС.
35. Основні засади зарубіжних державних політик щодо національних меншин.
36. Основні шляхи подолання міжетнічних (міжнаціональних) конфліктів.
37. Зарубіжний досвід узгодження гуманітарної позиції центру та інтересів регіонів.
38. Особливості регіонального сепаратизму в країнах пострадянського простору.
39. Взаємини УПЦ КП та УАПЦ з Московським та Константинопольським патріархатами.
40. Місце православних церков у суспільно-політичному житті та гуманітарних процесах зарубіжних країн.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Предмет державної гуманітарної політики.
2. Формування державної гуманітарної політики.
3. Функції державної гуманітарної політики.
4. Наукові основи розробки концепції державної гуманітарної політики. Понятійно-категоріальний апарат державної гуманітарної політики.
5. Сутність, об'єкт та функції державної гуманітарної політики України.
6. Цілі, завдання та критерії державної гуманітарної політики України.
7. Конструювання єдиного гуманітарного простору в державній гуманітарній політиці.
8. Значущість державної гуманітарної політики у локалізації конфліктного потенціалу.
9. Світові та вітчизняні теорії та концепції державної гуманітарної політики.
10. Науково-методичні засади дослідження державної гуманітарної політики.
11. Розроблення та корегування теорій та концепцій державної гуманітарної політики в Україні та Світі.
12. Соціально-філософський аналіз державної гуманітарної політики.
13. Теоретичні засади централізації і децентралізації управління та регулювання державної гуманітарної політики та гуманітарного простору.
14. Нормативно-правові механізми захисту національних інтересів в гуманітарній сфері.
15. Чинне законодавство України щодо державної гуманітарної політики.
16. Розвиток нормативно-правового забезпечення державної

гуманітарної політики та його системність.

17. Вплив міжнародного гуманітарного права на український гуманітарно-правовий простір. Міжнародні договори України.

18. Трипільська культура та її вплив на історію Східної Європи. Скіфські держави.

19. Гуманітарні традиції Київської Русі.

20. Зміцнення православних засад української державності. Формування місцевих еліт.

21. Становлення мовно-культурного простору України.

22. Державна гуманітарна політика в Українській козацькій державі XVII-XVIII ст.

23. Вироблення і реалізація державної гуманітарної політики Центральною Радою, Гетьманом Павла Скоропадського та Директорією. Українська соборність.

24. Боротьба за автокефалію Української Православної церкви. Політика українізації та коренізації як основа національного відродження.

25. Українське дисидентство в національно-культурному відродженні України.

26. Історичні традиції взаємин титульної нації і національних меншин на українських теренах.

27. Формування української діаспори та системи її зв'язків з Батьківщиною.

28. Аналіз в державній гуманітарній політиці. Аналіз гуманітарних процесів, подій, явищ та гуманітарного простору.

29. Аналіз в державній гуманітарній політиці Аналіз регіональних гуманітарних процесів.

30. Види та методи аналізу державної гуманітарної політики. Стратегічний аналіз гуманітарного середовища.

31. Прогнозування гуманітарного простору та гуманітарних процесів: сутність, форми та методи.

32. Система гуманітарних прогнозів. Порядок їх розроблення. Прогнозування гуманітарних викликів та загроз.

33. Довгострокове, середньострокове та короткострокове гуманітарне прогнозування. Макропропорції у прогнозуванні гуманітарної сфери.

34. Сутність, форми та методи планування державної гуманітарної політики та його еволюція. Макропропорції у плануванні.

35. Цільове орієнтування стратегії та визначення пріоритетів державної гуманітарної політики.

36. Система стратегічного планування розвитку гуманітарної сфери та її складові. Сутність, форми, методи та особливості стратегічного планування державної гуманітарної політики.

37. Етапи, функції технологія та організаційне забезпечення стратегічного планування державної гуманітарної політики.

38. Моделі системи стратегічного планування державної

гуманітарної політики. Довгострокові документи стратегічного планування.

39. Пріоритети стратегії розвитку гуманітарної сфери у державному управлінні. Середньострокові документи стратегічного планування гуманітарного розвитку.

40. Планування входження України в європейський гуманітарний простір.

41. Моделювання гуманітарних процесів, подій та явищ.

42. Моніторинг вузлових проблем державної гуманітарної політики та єдиного гуманітарного простору.

43. Оцінювання кількісних та якісних параметрів державної гуманітарної політики.

44. Оцінювання (вимірювання) та моніторинг результатів реалізації стратегій державної гуманітарної політики.

45. Оптимізація інституційного забезпечення державної гуманітарної політики.

46. Центральні та місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування у виробленні та реалізації державної гуманітарної політики.

47. Міжінституційна взаємодія та координація діяльності у гуманітарній сфері.

48. Кадрове наповнення державної гуманітарної політики. Внесення змін у хід державної гуманітарної політики.

49. Розробка концепції державної політики у галузі культури. Охорона, збереження та відтворення національної культурної спадщини України. Реєстрація та кадастрізація національної історико-культурної спадщини.

50. Повернення пам'яток національної культурної спадщини на Україну з інших держав.

51. Популяризація національної культури. Розвиток внутрішнього туризму як чинника національної єдності (до «Золотої підкови Черкащини», гетьманських столиць у Чигирині, Глухові та Батурині).

52. Регулювання та управління культурними процесами. Розвиток культурної інфраструктури.

53. Відродження та формування національної історичної пам'яті. Державна політика щодо відновлення історичної правди про Голодомор 1932-33 років та вшанування пам'яті його жертв. Координаційна рада з підготовки заходів у зв'язку з 75-ми роковинами Голодомору.

54. Український інститут національної пам'яті.

55. Залучення до єдиного національного гуманітарного простору української діаспори.

56. Розвиток міжнародних культурних зв'язків України.

57. Державні і регіональні програми розвитку і функціонування української мови.

58. Українські ЗМІ в конструюванні національного мовно-культурного простору.

59. Розвиток українського книговидання та книгорозповсюдження.
 60. Інституційна складова державної мовної політики.
 61. Освіта як механізм єдності гуманітарного простору України
 62. Інтеграція України в європейський освітній простір.
- Глобалізаційні виклики в освітянській сфері.
63. Державна інформаційна політика. Державні органи управління інформаційними процесами. Державний контроль в інформаційному просторі.
 64. Органи місцевого самоврядування у виробленні та реалізації інформаційного простору.
 65. Взаємодія органів державного управління та місцевого самоврядування у виробленні та реалізації національної інформаційної політики.
 66. Телерадіопростір. Національні інформаційні служби.
 67. Зовнішні інформаційні впливи та їхня локалізація.
 68. Церква та релігійні організації у національному гуманітарному просторі. Тоталітарні секти. Ісламська ідентичність.
 69. Міжконфесійні конфлікти. Міжконфесійний та екуменічний діалог.
 70. Проблема єдиної Православної Помісної Соборної Церкви. Діяльність УПЦ (МП), УАПЦ, УПЦ-КП, УГКЦ.
 71. Взаємини православних церков України з Московською та Константинопольським патріархатами.
 72. Репатріація та адаптація. Органи державного управління інтеграцією національних меншин України.
 73. Представницькі органи національних меншин. Меджліс. Курултай. Задоволення мовних, культурних, освітніх, політичних потреб меншин.
 74. Етнічні спільноти регіонів та їхня інтеграція в гуманітарні процеси. Залучення зовнішніх ресурсів до інтеграції національних меншин України.
 75. Міжнародний моніторинг становища національних меншин України.
 76. Реалізація державної мовної політики у регіоні та її особливості.
 77. Управління культурними процесами у регіоні. Регіональні особливості національних культурних процесів.
 78. Формування регіональних культурних програм. Охорона національної культурної спадщини у регіоні.
 79. Церква та релігійні організації у гуманітарному просторі регіону.
 80. Мовна політика у державах світу. Забезпечення державного статусу мов титульних націй.
 81. Управління освітою в державах СНД, США, Канаді. Досвід ЄС у сфері освіти. Освіта в країнах третього світу: спроба гуманітарної революції. Болонський процес.
 82. Засади та механізми зарубіжних державних політик щодо

національних меншин. Національні автономії.

83. Інтеграція імігрантів в гуманітарний простір держав світу. Досвід ЄС, США та Канади у сфері інтеграції національних меншин.

84. Азійська практика розв'язання національних проблем.

85. Національні меншини. Права автохтонного населення. Резервації. Етнонаціональні конфлікти та практики їхньої локалізації у гуманітарній сфері.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Основна:

1. Абрамов В. І. Духовність суспільства: методологія системного вивчення. – К.: КНЕУ, 2004. – 236с.

2. Антонюк О. В. Основи етнополітики: Навч. пос.- К.: МАУП, 2005. - 432с.

3. Бакуменко В.Д. Формування державно-управлінських рішень: Проблеми теорії, методології, практики. – К.: Вид-во УАДУ, 2000. – 328с.

4. Десятов Т. Мельниченко В. Формування історичної свідомості громадян – важливий напрям роботи органів державної влади // АПВП. - 2004. - №1. - С.157-160.

5. Дзоз В. Гуманітарна політика України: проблеми формування та реалізації (соціально-філософський аналіз). – К., 2006. – 316с.

6. Жулинський М. Заявити про себе культурою. – К.: Генеза, 2001. – 680с.

7. Журавський В. С. Вища освіта як фактор державотворення і культури в Україні. – К.: Ін юре, 2003. – 416с.

8. Звіряка А. І. Досвід паспортизації об'єктів культурної спадщини Національного заповідника „Батьківщина Тараса Шевченка” // Праці НДПД. – Вип.2. – К.: АртЕк, 2006. – С.115-125.

9. Здіорук С. І. Завдання гуманітарної політики України в контексті сучасних політичних реалій // Україна: стратегічні пріоритети. Аналітичні оцінки – 2005 / За ред. О. С. Власюка. – К.: Знання, 2005. – С.372-390.

10. Здіорук С. І. Суспільно-релігійні відносини: виклики Україні ХХІ століття. – К.: Знання України, 2005. – 552с.

11. Зелений В. Туризм як складова економічного розвитку малих історичних міст // Актуальні проблеми державного управління. Збірник наукових праць ДРІДУ НАДУ. – Вип.4.(26). – 2006. – С.247-254.

12. Закон України „Про Державний бюджет України на 2007 рік” від 19 грудня 2006 р. №489-V // Урядовий кур'єр (далі УК). – № 243. – 23 грудня 2006 р. – С.5-14.

13. Збірка документів Ради Європи, ратифікованих Україною. – К., 2006. – 496с.

14. Звернення Світового конгресу українців „Терор в Україні в тридцять років ХХ - го століття” від 19 квітня 2005 р. // Бюлетень СКУ.- Весна - літо 2005. - №3(3). -С.6.

15. Звернення Священного Синоду УПЦ до Президента України В. Ющенко від 27 лютого 2007 р. №199 // Церк. правосл. газета. – №7 (183). – Март 2007. – С.2-3.
16. Зовнішня політика України: від романтизму до прагматизму. – К., 2001.
17. Іванівський В. В. Телерадіопростір регіонів України: проблеми та перспективи розвитку на шляху до інформаційного суспільства // Вісник Житомирського держуніверситету імені І. Франка. – Вип.31. – 2007. – С.16-20.
18. Інструктивно-методичні рекомендації щодо вивчення шкільних дисциплін у 2007/08 навчальному році від 11.06.07 №1/9-361 // Інформаційний збірник МОН України. – №19-21. – Липень 2007. – С.9-96.
19. Комплексна програма „Молодь міста Києва на 2006-2008 роки”. – К.: Головне управління у справах сім’ї та молоді КМДА; ДІПСМ, 2005. – 56с.
20. Концептуальні засади вивчення предметів духовно-морального спрямування в загальноосвітніх навчальних закладах. Рішення колегії МОНУ від 29 червня 2006 р. // Практика управління закладом освіти.- 2006.-№2.- С.9-15.
21. Культурна спадщина України. Правові засади збереження, відтворення та охорони культурно-історичного середовища: Зб. офіц. док. / Упоряд. В. І. Фрич; Відпов. ред. В. М. Гарник. – К.: Істина, 2002.
22. План заходів КМДА щодо реалізації Державної програми співпраці із закордонними українцями на період до 2010 року, затв. розпорядженням КМДА від 29 березня 2007 р. №359 // Хрещатик. – №54 (3044). – 13 квітня 2007. – С.12-13.
23. Положение о Межнациональном совете при Совете министров Автономной Республики Крым. Утверждено Постановлением СМ АРК от 25.08.1998 г., №235 // Депортировані кримські татари, болгари, вірмени, греки, німці. Збірник документів (1998-2003). – К.: Абрис, 2004. – С.7-9.
24. Порядок використання у 2007 році коштів, передбачених у державному бюджеті України для випуску книжкової продукції за програмою „Українська книга” затверджений Постановою КМУ від 21 березня 2007 р. № 534 // Зб. ур. норм. актів України (далі ЗУНАУ). – 2007. – №21-22. – 21 – 28 березня 2007 р. – С.101-102.
25. Постанова КМУ „Деякі питання порядку розповсюдження і демонстрування фільмів” від 16 січня 2006 р. №20 // ЗУНАУ. - 2006. – №7.
26. Постанова КМУ „Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для виконання програм у сфері культури” від 24 вересня 2005 р. №957 // ЗУНАУ. – 2006. – №1.
27. Постанова КМУ „Про затв. Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для здійснення заходів з відтворення культури національних меншин та фінансової підтримки газет мовами національних меншин” від 30 листопада 2005 р. №1124 // ЗУНАУ. – 2006. – №2.

28. Постанова КМУ „Про затв. Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для здійснення заходів щодо зміцнення матеріально-технічної бази закладів культури, що належать до сфери управління МКТ” від 27 вересня 2005 р. №986 // ЗУНАУ. - 2006. - №1.

29. Постанова КМУ „Про затв. Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для створення і розповсюдження національних фільмів” від 29 грудня 2005 р. №1298 // ЗУНАУ. – 2006. – №6.

30. Постанова КМУ „Про затвердження Порядку використання у 2007 році коштів, передбачених у державному бюджеті для збирання, оброблення та розповсюдження офіційної інформаційної продукції” від 7 березня 2007 р. №414 // ДВУ. – №6(218). – 2007. – С.45-46.

31. Постанова КМУ „Про затвердження Порядку використання у 2007 р. коштів, передбачених у держ. бюджеті для фінансової підтримки друкованих періодичних видань культурологічного та літературно-художнього напрямку” від 14 березня 2007 р. № 445 // ДВУ.- №6(218).- 2007. – С.76.

32. Постанова КМУ „Про затвердження Порядку використання у 2007 році коштів, передбачених у державному бюджеті для фінансової підтримки творчих спілок у сфері засобів масової інформації” від 7 березня 2007 р. № 412 // ДВУ. – №6(218). – 2007. – С.44-45.

33. Постанова КМУ „Про затвердження Порядку використання у 2007 р. субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам для створення рекреаційних зон, меморіальних музейних комплексів, а також розвитку історико-культурних пам'яток і заповідників” від 1 березня 2007 р. №332 // ДВУ.-№5(217).- 2007.-С.74-75.

34. Постанова КМУ „Про затвердження Порядку використання у 2007 році коштів, передбачених у державному бюджеті України для випуску книжкової продукції за програмою „Українська книга” від 21 березня 2007 р. № 534 // ЗУНАУ. – 2007. – №21-22. – 21 – 28 березня 2007 р. – С.101.

35. Постановление СМ АРК „О ходе реализации Постановления Совета Министров Автономной Республики Крым от 27 августа 1997 г., №260 „О программе развития сети образовательных учреждений, классов с украинским, крымскотатарским языками обучения, школ и классов с двумя языками обучения ” от 27 октября 1998 г. №323 // Депортовані кримські татари, болгари, вірмени, греки, німці. Зб. док. / Упоряд. Ю. Білуха, О. Власенко. – К.: Абрис, 2004. – С.6.

36. Распоряжение СМ АРК „Об утверждении состава организационного комитета по подготовке и проведению на территории Автономной Республики Крым мероприятий, посвященных увековечению памяти жертв политических репрессий и голодоморов в Украине” №699-р от 22 ноября 2006 // Сб. норм.-прав. актов АРК.- №11.- 27 января 2007. - Ст.1142.

37. Котигоренко В. Етнічні конфлікти і протистояння в сучасній Україні: політологічний концепт. – К.: Світогляд, 2004. – 722с.

38. Куєвда В. Міфологічні джерела української етнокультурної моделі: психологічний аспект. - Донецьк: УКЦ, Дон. від. НТШ, 2007. – 264с., табл.
39. Лойко Л. І. Громадські організації етнічних меншин України: природа, легітимність, діяльність. – К.: Фоліант, 2005. – 634с.
40. Міжнаціональні відносини і національні меншини України / За ред. Р. Чілачави. – К.: Гол. спец. ред. літ. мовами національних меншин, 2004.
41. Мисів Л. Теоретико-методологічні підходи до вивчення проблем державного управління формуванням та розвитком духовних цінностей українського суспільства // Актуальні проблеми державного управління. Зб. наук. праць ДРІДУ НАДУ. – Вип.3(25). – 2006. – С.50-57.
42. Нагорна Л. Національна ідентичність в Україні. – К., 2002. – 272с.
43. Омельчук В. Державна мовна політика та особливості її реалізації // Проблеми національної безпеки України в умовах сучасного розвитку України. Мат. Всеукр. наук.-практ. конф., Київ, МАУП, 15 вересня 2006 р. – К., 2006. – С.339-344.
44. Омельчук В. Державна політика створення єдиного гуманітарного простору: зарубіжний досвід // Діалог цивілізацій чи Четверта світова війна: Мат. V всесв. конф., Київ, 25 травня 2006 р. – К.: МАУП, 2007. – С.273-283.
45. Омельчук В. Державна політика щодо увічнення пам'яті жертв Голодомору як чинник становлення національної історичної пам'яті // Голодомор 1932-1933 років в Україні: каральні органи більшовицького режиму. Матеріали V міжн. наук. конф. (МАУП, 24 лист. 2006 р.). – К., 2007. – С.12-31.
46. Омельчук В. В. Управління культурними процесами як чинник формування єдиного гуманітарного простору України // Концептуальні засади формування менеджменту в Україні: Мат. II Всеукр. наук.-пр. конф. (Київ, 16-17 листопада 2007 р.) К., 2007. – С.563-583.
47. Освіта України 2005. Інформаційно-аналітичні матеріали діяльності МОН України у 2005 році та головні завдання на 2006 рік. – К., 2006. – 150с.
48. Основи етнодержавознавства. Підручник / За ред. Ю. І. Римаренка. – К.: Либідь, 1997. – 656с.
49. Попок А. А. Закордонне українство як об'єкт державної політики. – К., 2007.
50. Православ'я: український вимір / За заг. ред. Сауха П. Ю. – К.: Кондор, 2004. – 384с.
51. Тертичка В. В. Державна політика: аналіз та здійснення в Україні. – К.: Основи, 2002. – 750с.
52. Україна: стратегічні пріоритети. Аналітичні записки / За заг. ред. О. С. Власюка. – К.: НІСД, 2006. – 576с.

53. Чиж І. С. Україна: шлях до інформаційного суспільства. – К., 2004. – 287с.
54. Шуба О. В. Релігія в етнонаціональному розвитку України (політологічний аналіз). – К.: Криниця, 1999. – 324с.
- Додаткова:*
55. Данн В.Н. Державна політика: вступ до аналізу. - Одеса, 2005. - 504 с.
56. Журнал засідання Священного Синоду УПЦ КП від 13 грудня 2006 р. під головуванням Святійшого Патріарха Київського і всієї Руси – України Філарета // Інф. бюлетень УПЦ КП. – №12. – Грудень 2006 р. – С.7-10.
57. Православні духовні цінності в умовах глобалізму: Матеріали IV Міжн. науково-практичної конференції, Київ, 4 квітня 2006 р. – К.: МАУП, 2007.
58. Пропозиції Верховної Ради України до основних напрямів бюджетної політики на 2007 рік // Відомості ВР України. – 2006. – 6 жовтня.
59. Пропозиції Президенту: нова хвиля реформ. – К., 2005. – 104с.
60. Результати експертного опитування з питань гуманітарного розвитку України (квітень 2004 р., 100 експертів) // Проблеми і перспективи України: аналітичні матеріали / За заг. ред. В. М. Князева, Ю. П. Сурміна (кер. автор. кол.), Л. Г. Штики. – К.: Вид-во НАДУ, 2005. – С.167-172.
61. Рішення ВР АРК „Про заходи щодо регулювання міжнаціональних відносин і реалізації програм соціально-економічного і національно-культурного розвитку раніше депортованих осіб і їхніх нащадків у Автономній Республіці Крим” від 26 квітня 2000 р. №1085-2/2000 // Депортовані кримські татари, болгары, вірмени, греки, німці. Збірник документів (1998-2003) / Упоряд. Ю. Білуха, О. Власенко. – К.: Абрис, 2004. – С.189-191.
62. Рішення КСУ у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України про офіційне тлумачення положень ст. 10 Конституції України щодо застосування державної мови органами державної влади, органами місцевого самоврядування та використання її у навчальному процесі в навчальних закладах України, м. Київ, 14 грудня 1999 р. №10-рп/99. Справа №1-6/99 // Рішення Конституційного Суду України. – К., 2006. – С.122-131.
63. Розпорядження КМУ „Про затвердження плану заходів на 2006 - 2007 роки щодо реалізації Концепції державної політики в галузі культури” від 7 березня 2006 р. №126-р // ЗУНАУ. – 2006. – №15.
64. Указ Президента України „Про заходи щодо вивчення та популяризації духовної спадщини Івана Франка” від 27 серпня 2006 р. № 727/2006 // ДВУ. – №16(204). – 2006. – С.11.
65. Указ Президента України „Про заходи щодо впорядкування забудови території та збереження історико-культурних територій і об’єктів в місті Києві” від 15 березня 2007 р. №208/2007 // ДВУ. – №5(217). – 2007. – С.35.

66. Указ Президента України „Про координаційну раду з підготовки заходів у зв'язку з 75-ми роковинами Голодомору 1932-33 років в Україні” від 14 березня 2007 р. №207/2007 // ДВУ. – №5(217). – 2007. – С.34-35.

67. Указ Президента України „Про присудження Національної премії України імені Тараса Шевченка” від 5 березня 2007 р. №181/2007р. // ДВУ. – №5 (217). – 2007. – С.30.

68. Указ Президента України „Про проведення в Україні у 2007 році Року української книги” від 15 грудня 2006 р. № 1088/2006 // ДВУ. – №23-24 (211-212). – 2006. – С.47.

69. Кіссе А. І. Етнічний конфлікт: теорія і практика управління. Політологічний аналіз. – К.: Логос, 2006. – 380с.

70. Пал Л. Аналіз державної політики / Пер з англ. – К.: Основи, 1999.

71. Яблоновська Н. В. Етнічна преса Криму: історія та сучасність. – Сімферополь: Кримське навч.-пед. державне в-во, 2006. – 312с.